

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris
CZU: 32:061.2 (478)(043.2)

ȚVEATCOV NICOLAI

**ASPECTE SOCIOPOLITICE DE CONSTITUIRE ȘI EVOLUȚIE
A SOCIETĂȚII CIVILE DIN REPUBLICA MOLDOVA:
DIMENSIUNILE INSTITUȚIONALĂ ȘI UMANĂ**

**Specialitatea 561.01 – *Teoria, metodologia politologiei;
instituții și procese politice***

**Autoreferatul
tezei de doctor habilitat în științe politice**

CHIȘINĂU – 2019

Teza a fost elaborată în cadrul Departamentului Științe Politice și Administrative, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova.

Consultant științific:

Moșneaga Valeriu, doctor habilitat în politologie, profesor universitar.

Referenți oficiali:

1. *Sacovici Vasiliu*, doctor habilitat în politologie, profesor universitar (IRIM)
2. *Juc Victor*, doctor habilitat în științe politice, profesor cercetător (ICJPS)
3. *Kruglașov Anatolii*, doctor habilitat în politologie, profesor universitar (Ucraina).

Componenta Consiliului Științific Specializat:

1. *Saca Victor, președinte*, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, USM;
2. *Benchechi Diana, secretar științific*, doctor în politologie, conferențiar universitar, USM;
3. *Avornic Gheorghe*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, USPEE;
4. *Varzari Pantelimon*, doctor habilitat în științe politice, profesor cercetător, ICJPS;
5. *Solomon Constantin*, doctor habilitat în politologie, profesor universitar, USM;
6. *Teosa Valentina*, doctor habilitat în politologie, profesor universitar, USM;
7. *Nazaria Sergiu*, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, IRIM.
8. *Străuțiu Eugen*, doctor în științe politice, profesor universitar, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, România.

Susținerea tezei va avea loc la 10 octombrie 2019, ora 15.00, în ședința Consiliului Științific Specializat DH 561.01 – 11 din cadrul Universității de Stat din Moldova (mun. Chișinău, str. A.Mateevici, 60, MD-2009, Republica Moldova, blocul IV, aula 222).

Teza de doctor habilitat și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca Națională a Republicii Moldova, la Biblioteca Centrală a USM și pe pagina web a ANACEC (www.cnaa.md).

Autoreferatul a fost expediat la _____2019.

Secretar științific al Consiliului Științific Specializat,

doctor în politologie, conferențiar universitar

Benchechi Diana

Consultant științific,

doctor habilitat în politologie, profesor universitar

Moșneaga Valeriu

Autor,

doctor în politologie, conferențiar universitar

Țveatcov Nicolai

© ȚVEATCOV Nicolai, 2019

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei. Una dintre problemele științifice fundamentale ale teoriei politice, dar și ale practicii politice, o reprezintă constituirea și evoluția societății civile, a cărei soluționare urmează să contribuie la democratizarea societății și să asigure tranziția treptată a societății spre un nivel calitativ nou de formare a statului democratic. O actualitate deosebită această problemă capătă în țările postcomuniste, care trebuie să realizeze, într-o perioadă scurtă de timp, transformări modernizatoare radicale ce au un impact major asupra tuturor sferelor vieții sociale. Printre aceste țări se numără și Republica Moldova, care, din lipsa experienței de democrație politică, a tradițiilor durabile de implicare civică, se confruntă astăzi cu provocări semnificative în procesul de formare și dezvoltare a societății civile.

În acest context, elucidarea unor probleme ce țin de locul și rolul specific al societății civile în procesul modernizării complexe (politice, economice și sociale) a statului Republica Moldova prin democratizarea profundă a societății capătă o importanță deosebită. Abordarea unor asemenea probleme va permite: *în primul rând*, de a argumenta mai clar rolul celui de-al „treilea sector” al societății într-un stat democratic, a cărui sarcină directă este de a contribui în cel mai direct mod la dezvoltarea democratică a statului, care astăzi se confruntă cu noi provocări ale guvernării; *în al doilea rând*, de a examina dimensiunea instituțională a societății civile reprezentată printr-o rețea de organizații, mișcări și instituții, care participă activ la crearea spațiului social și la consolidarea bazei lui normativ-valorice; *în al treilea rând*, de a analiza dimensiunea umană a societății civile, în care în calitate de actor social principal al „sectorului trei” al societății apare cetățeanul liber și responsabil, care deține un spectru larg de drepturi și libertăți, având formate abilități de participare politică și publică.

Necesitatea examinării acestor și altor probleme ce țin de dezvoltarea specifică a societății civile în Republica Moldova este determinată și de *alte motive*: 1) de a crea o viziune integratoare asupra dezvoltării sectorului non-profit în țară, inclusiv în raioanele ei de Est (regiunea numită și transnistreană); 2) de a cerceta sistemic interdependența și influența reciprocă dintre societatea politică, reprezentată în primul rând de stat cu toate structurile sale și societatea civilă, aceasta având ca obiectiv principal proiectarea unei paradigme de spațiu public și menținerea unei presiuni constante asupra factorilor de decizie (politică, economică sau de interes public); 3) de a identifica noi componente ale dimensiunii instituționale și ale dimensiunii umane ale societății civile în vederea asigurării unei supravegheri cât mai adecvate a modului în care decidenții politici respectă interesele cetățenilor.

Un alt imperativ al cercetării propuse spre realizare reiese din faptul că deși în știința politică autohtonă există studii privind unele aspecte ale societății civile, acestea nu sunt însă susceptibile să creeze o imagine complexă, cuprinzătoare a societății civile moldovenești moderne în totalitatea sa, inclusiv din regiunea transnistreană. Acest fapt a determinat necesitatea studierii și valorizării dimensiunii umane și instituționale a aspectelor sociopolitice ale formării și dezvoltării societății civile din Republica Moldova.

De regulă, în literatura politologică din țara noastră societatea civilă este abordată într-o relație strânsă cu statul. Având în vedere realitatea politică din Republica Moldova, pentru teoria și practica politică se impune ca deosebit de actuală determinarea caracterului instituțional al societății civile și a posibilităților de funcționare a acesteia în condițiile edificării statului de drept, democratic. Procesul de constituire și evoluție a societății civile a scos în vileag vulnerabilitatea, eficiența redusă a instituțiilor civile, precum și faptul că acestea sunt influențate de factori economici, politici, juridici, socioculturali și de altă natură, în același rând de condițiile specifice interne (cum ar fi, de exemplu, conflictul înghețat din raioanele de Est ale țării) și cele externe (vom aminti aici doar despre *Acordul de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană* semnat la 27 iunie 2014 și intrat în vigoare la 1 iulie 2016, Acord care, în ultimă instanță, a condus la aprofundarea polarizării societății, astfel încât criteriul divizării societății este cel integraționist, segmente sociale aproximativ egale pledând pentru integrarea europeană sau pentru cea eurasiatică), aspecte care, de regulă, nu sunt îndeajuns reflectate în literatura de specialitate.

Formarea și dezvoltarea societății civile este într-o strânsă legătură cu funcționarea sistemului politic. Scopul sistemului politic și, în primul rând, al statului, rezidă în crearea premiselor politice, economice, juridice și în elaborarea măsurilor eficiente pentru funcționarea unei societăți civile active. În plus, este necesară stabilirea elementelor de bază ale societății civile – proprietate privată, transparență, inițiativă civică. Una dintre preocupările majore ale democrațiilor moderne este *înstrăinarea* cetățenilor de *procesele politice*. Societatea civilă reprezintă o dimensiune importantă ce oferă cetățenilor posibilități alternative de a se face auziți. Interacțiunea dintre societatea civilă și stat, în condițiile democrației, trebuie să se bazeze pe încredere, transparență, respect și responsabilitate reciprocă.

În Republica Moldova organele puterii de stat rareori implică instituțiile civile în procesul de dezbateri și adoptare a deciziilor politice. În același timp, cooperarea dintre instituțiile statului și societatea civilă este esențială pentru menținerea stabilității, pentru reducerea tensiunii sociale, pentru promovarea reușită a politicilor publice, inclusiv a reformelor sociale.

O atenție deosebită în strategia de dezvoltare a societății civile din Republica Moldova trebuie să se acorde menținerii și dezvoltării dialogului intercultural existent. Societatea civilă este chemată să unească reprezentanții diverselor grupuri și mișcări sociale în baza drepturilor și libertăților, să devină un garant al dezvoltării durabile și rezolvării eficiente a problemelor ce țin de depășirea disensiunilor politice, etnice și teritoriale.

Pe lângă factorii interni, în procesul de formare și dezvoltare a societății civile un impact semnificativ exercită și factorii externi, printre care un rol important, în opinia noastră, revine organizațiilor internaționale și migrației internaționale. După declararea independenței și adoptarea normelor și standardelor europene ca repere de dezvoltare, activitatea organizațiilor internaționale influențează nuanțat procesul de formare a instituțiilor politice și civile. Prin intermediul mai multor fundații europene și internaționale este finanțat sprijinul civil și mediatic al acțiunilor autorităților publice, sunt create instrumente de activism civic.

Migrațiunea, la rândul său, schimbă dramatic portretul economic, social, politic al societății moldovenești. Migranții promovează și înaintează cerințe privind standardele de viață, care se transformă în puncte-cheie ale programelor preelectorale, devin ținta confruntărilor electorale, ajung în atenția instituțiilor de stat, a mediului academic, a organizațiilor non-guvernamentale. De asemenea, migrația are un impact semnificativ și asupra reorientării valorilor, condiționat de dubla lor identitate.

Un concept central al tezei îl formează ideea unității dimensiunilor instituțională și umană ale societății civile. Dimensiunea instituțională este reprezentată de diverse organizații ale societății civile, care sunt implicate în formarea spațiului social și a bazei lui valorico-normative. La rândul său, dimensiunea umană ține de formarea elementului principal al societății civile moderne – a cetățeanului liber și responsabil, ce dispune de un șir de drepturi și libertăți complexe, având formate abilități de participare politică și socială.

Analiza abordărilor clasice și moderne axate pe problema privind societatea civilă, interacțiunea ei cu statul, cercetarea factorilor interni și externi care influențează dezvoltarea societății civile, precum și reflectarea în conștiința socială a proceselor de dezvoltare civilă au permis formularea unei viziuni complexe și interdisciplinare asupra societății civile din Republica Moldova prin prisma dimensiunii umane și a celei instituționale.

Analiza situației în domeniul cercetării politologice și identificarea tezelor principale ale investigației. Problema privind societatea civilă și relația ei cu statul se află în vizorul cercetătorilor de secole. În gândirea politică din Antichitate și din Evul Mediu societatea civilă era identificată cu statul, deși încă Aristotel considera omul o ființă socială, menționând comunitatea cetățenilor liberi și egali, legați printr-o formă de organizare politică.

Cea mai mare contribuție la dezvoltarea teoriei despre societatea civilă au adus gânditorii din epoca modernă. Dezvoltarea relațiilor capitaliste, schimbarea semnificativă în echilibrul forțelor politice și în structura societății sunt reflectate în ideile politico-juridice ale timpului. Th.Hobbes, J. Locke, Ch.-L. Montesquieu, Th. Paine, J.-J. Rousseau, A. de Tocqueville și alții au formulat o serie de idei care au pus bazele conceptuale ale societății civile: libertatea individului, drepturile ca garant al libertății umane, unitatea libertăților civile și politice, proprietatea privată și libertatea economică etc.

O contribuție majoră la dezvoltarea teoriei cu privire la societatea civilă au adus reprezentanții gândirii filosofice și politice germane I. Kant, G. Hegel, K. Marx. În opinia lui Kant, principala cale de a combina libertatea individuală cu libertatea celorlalți este formarea societății civile, care se bazează pe următoarele principii: fiecare membru al societății este liber ca ființă umană; egalitatea lui cu ceilalți cetățeni; independența fiecărui membru al societății ca cetățean.

În tradiția filosofică și politică, unul dintre cele mai complexe și mature este conceptul de societate civilă al lui G. Hegel, care a subliniat că societatea civilă este o instituție intermediară între familie și stat, cu toate că dezvoltarea societății civile începe mai târziu decât dezvoltarea statului. Din momentul formulării viziunii lui Hegel, existența societății civile este percepută doar în corelație cu statul. Ținând cont de critica lui Hegel, K. Marx recurge la propria analiză a societății civile, abordând-o de asemenea din perspectiva interconexiunii ei cu statul. Păstrând principalele idei din interpretarea hegeliană a societății civile, Marx a ajuns la o concluzie diferită de cea a lui Hegel, evidențiind rolul decisiv și primordial al societății civile în raport cu rolul statului. În opinia lui Marx, societatea civilă include clase și păături sociale, care au interese materiale diferite, fiind ostile una față de alta. Conștientizarea intereselor indigene de grup sau de clasă își găsește exprimare în crearea propriilor organizații și instituții. Astfel, *Marx introduce dimensiunea politică în perceperea societății civile.*

O nouă interpretare a societății civile, apărută în prima treime a secolului al XX-lea aparține marxistului italian Antonio Gramsci. În viziunea lui Gramsci, conceptul de „*societate civilă*” este strâns legat de conceptul de „*societate politică*”. Comun le este faptul că prin intermediul lor o anumită clasă își exercită dominația, acționează ca o clasă istorică, care definește esența epocii. Analizând relația dintre „*societatea civilă*” și „*societatea politică*”, Gramsci concluzionează că „statul = societatea politică + societatea civilă; cu alte cuvinte, statul este hegemonia îmbrăcată în armură de constrângere” [1].

Lupta pentru hegemonie se desfășoară nemijlocit în cadrul societății civile, prin intermediul organismelor private, dintre care cele mai importante sunt partidele politice și

sindicatelor, mass-media, biserica, școală, organizațiile de caritate, sociale, culturale, profesionale, prin intermediul cărora clasa conducătoare promovează ideologia sa, dezvoltă și consolidează influența sa politică. Durabilitatea oricărui stat, după Gramsci, depinde de trăinicia societății civile, care servește drept temelie pentru el.

În cea mai mare parte a secolului XX, societatea civilă dispare din domeniul analitic al științelor sociale, interesul pentru această problemă reapare în anii 70-80 ai secolului trecut. Noile realități ale dezvoltării sociale sunt reflectate în lucrările cercetătorilor occidentali F. Hayek (conceptul de „*ordine spontană*”), K. Popper (conceptul de „*societate deschisă*”), J. Rawls (conceptul de „*societate bine organizată*”) și alților. În a doua jumătate ai secolului XX apare lucrarea lui G. Almond și S. Verba, în care se menționează despre importanța culturii politice și civice pentru funcționarea optimă a unei societăți libere.

Aspectele teoretice ale societății civile, relația ei cu statul, democrația, problemele privind drepturile și libertățile omului, proprietatea privată au fost reflectate atât în lucrările autorilor occidentali (E. Gellner, J. Cohen și A. Arato, R. Dahl, J. Keane, I. Shapiro, I. Habermas, F. Ranzhon ș. a.), cât și ale cercetătorilor ruși (K. Hajiyeu, Z. Golenkova, G. Diligensky, I. Kravchenko, A. Soloviov, R. Apresean, A. Aivazian ș. a.). Separând cele două dimensiuni ale societății civile – instituțională și umană, autorii menționați reconsideră societatea civilă ca sferă de activitate a organizațiilor și instituțiilor create de cetățenii liberi, pentru protejarea intereselor individuale și de grup, sferă în care statul nu intervine.

Deosebit de importantă pentru cercetarea de față este observația cercetătorilor americani J. Cohen și A. Arato cu privire la necesitatea de a găsi puncte de tangență între analiza teoretică a societății civile și cercetările empirice. Cercetarea urmează să se axeze nu pe modele de descriere și/sau abstracte, speculative, ci să se focuseze pe studierea relațiilor și canalelor de influență reciprocă între societatea civilă și stat, pe structura instituțională a societății civile [2, p.41].

Printre cercetătorii români care s-au preocupat de problemele societății civile, analizând societatea civilă din punctul de vedere al doctrinei și al practicii sociale, pot fi evidențiați Gh. Șerban, V. Tismăneanu, I. Voicu ș. a. În ceea ce privește statele post-comuniste, V. Tismăneanu, bazându-se pe experiența inițiativelor civice, observă că în aceste țări formarea societății civile începe încă în anii '70 ai secolului al XX-lea.

Procesul de democratizare a societății moldovenești a impulsivat interesul față de problema privind formarea societății civile în ansamblu, precum și a elementelor ei structurale. În știința politică moldovenească există articole și monografii ce abordează o gamă largă de aspecte legate de dezvoltarea și funcționarea societății civile. Principiile metodologice de cercetare a societății civile și a relațiilor ei cu statul în Republica Moldova au fost examinate de

I. Chistruga. O analiză politică complexă a societății civile din Republica Moldova, inclusiv a problemelor și perspectivelor ei de dezvoltare, a fost realizată de V. Anikin. În lucrările lui V. Moșneaga, Gh. Rusnac au fost abordate problemele ce vizează formarea și dezvoltarea partidelor politice ca unul dintre segmentele societății civile. Investigația societății civile prin prisma funcționalității elitei politice este realizată de P. Varzari. Analiza societății civile din Republica Moldova prin prisma regimului politic modern este efectuată de B. Țârdea și V. Ciobanu.

Impactul migrației asupra societății civile din Republica Moldova, precum și reflectarea lui în conștiința de masă este domeniul de investigație al cercetătorilor V. Moșneaga V. și V. Țurcan. Analizei locului și rolului culturii politice în contextul formării și dezvoltării societății civile sunt consacrate lucrările lui I. Sandu. Dimensiunile axiologice și politice ale societății civile sunt abordate în lucrările lui I. Rusandu. Caracterul tranzitoriu al culturii politice, care în prezent este în curs de dezvoltare în Republica Moldova, este evidențiat de L. Braga. Aspectele informativ-comunicative în formarea societății civile sunt reflectate de C. Marin. Un studiu comparativ al societății civile în țările „Parteneriatului Estic”, pe exemplul Moldovei și Georgiei, a fost realizat de T. Turco și R. Svetlicinâi [3, p. 126-145].

Pentru a caracteriza dimensiunea umană a societății civile din Republica Moldova am apelat la rezultatele studiilor sociologice ce ilustrează starea actuală și dinamica modificărilor conștiinței în masă a cetățenilor moldoveni. În contextul cercetării un interes major au prezentat așa indicatori ca relația cu puterea, cu instituțiile politice și sociale, percepția diverselor valori democratice.

Printre tezele de doctorat în care au fost abordate aspectele sociale și politice ale formării și dezvoltării societății civile în Republica Moldova, menționăm lucrările lui C. Marin, V. Anikin, B. Țârdea și teza elaborată de A. Nyagova, susținută în Rusia.

Ipoteza investigației. Procesul de creare a societății civile în Republica Moldova a avut loc ”de sus”, sub influența statului. Dat fiind că politicul guvernează starea civică, în Republica Moldova s-a creat un model specific de identitate civilă. Însă, în cazul în care utilizarea normelor general acceptate nu devine premisă pentru dezvoltarea relațiilor sociale și economice, aceasta generează la unele consecințe imprevizibile.

Problemele principale înaintate spre cercetare cu titlul de ipoteze de lucru:

1. Interpretarea conceptuală a societății civile ca cel mai înalt stadiu de dezvoltare a societății în dimensiunea sa instituțională și umană presupune aprofundarea interacțiunii interdisciplinare în știința modernă.

2. Formarea și dezvoltarea societății civile în spațiul post-sovietic s-a confruntat cu problema percepției adecvate a naturii instituționale a societății civile, privind funcționarea

acesteia în condițiile constituirii unui stat democratic. Inegala apariție și dezvoltare a instituțiilor societății civile, în primul rând – a proprietății private, a creat o distorsiune în percepția activității civice și a participării.

3. Un impact major asupra eficienței procesului de formare a instituțiilor civile au exercitat factorii externi, care au influențat crearea premiselor politice, economice, juridice și de altă natură pentru funcționarea unei societăți civile active. Experiența țărilor europene demonstrează că chiar și cele mai stabile sisteme politice se confruntă cu necesitatea unei abordări flexibile și dinamice în rezolvarea crizelor emergente.

4. Având în vedere lipsa de rețete universale pentru constituirea unor modele eficiente ale societății civile, un rol important are studierea experienței internaționale. Cu toate acestea, o examinare sumară și implementarea experienței altor țări, respectarea recomandărilor organizațiilor internaționale din Republica Moldova fără a se lua în considerare particularitățile societății moldovenești, a condus la rezultate neunivoce.

5. Situația dificilă, în care se află statul și societatea, are drept cauză lipsa priorităților de dezvoltare clar formulate, ținându-se cont de aspectele istorice, politice, morale și geografice obiective ale existenței statului moldovenesc. Acest lucru creează bariere pentru a depăși dezbinarea etnică, dezintegritatea teritorială a țării și pentru formarea continuă a identității civice comune în cadrul Republicii Moldova.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul cercetării constă în identificarea și analiza aspectelor sociopolitice fundamentale în vederea formulării unei concepții proprii cu privire la formarea și dezvoltarea societății civile în Republica Moldova prin prisma dimensiunii instituționale și a celei umane.

Pentru realizarea acestui scop sunt propuse spre soluționare următoarele obiective:

- analiza istoriografiei gândirii social-politice cu privire la principalele aspecte ale societății civile;
- identificarea specificului de consolidare a valorilor civice în procesul de tranziție de la umanizarea societății sovietice la statul-națiune;
- analiza funcționării instituțiilor politice ca bază pentru interacțiunea dintre societatea civilă și stat;
- cercetarea impactului organizațiilor internaționale în consolidarea societății civile din Republica Moldova;
- demonstrarea și examinarea impactului migrației internaționale asupra formării unei societăți civile durabile în Republica Moldova;
- analiza dimensiunilor complexe ale orientărilor sociale ale cetățenilor moldoveni;

- cercetarea sprijinului social ca factor de dezvoltare a societății civile moldovenești la etapa contemporană.

Metodologia investigațiilor științifice. Investigațiile se bazează pe viziunile și concluziile cercetătorilor autohtoni și din străinătate specializați în studierea formării și funcționării societății civile. În același timp, surse importante de inspirație au devenit lucrările clasicilor gândirii politice – A. Ferguson, Th. Hobbes, J. Locke, Ch.-L. Montesquieu, J.-J. Rousseau, G. Hegel, K. Marx, M. Weber, A. Gramsci și alții, care au contribuit la fundamentarea abordărilor metodologice în studierea fenomenului „societății civile”, inclusiv în coraport cu statul.

Baza teoretico-metodologică a cercetării o constituie lucrările elaborate de: F. Hayek, K. Popper, G. Almond și S. Verba, J. Cohen și A. Arato, R. Dahl, J. Keane, I. Shapiro, I. Habermas, F. Ranzhon, K. Gajiev, A. Soloviov, în care sunt reflectate diferite aspecte ale coraportului societății civile cu statul, privind democrația, asigurarea drepturilor și libertăților individului, proprietatea civilă etc.

Surse importante pentru teză au servit lucrările cercetătorilor autohtoni C. Marin, V. Anikin, B. Țârdea, V. Ciobanu, V. Moșneaga, Gh. Rusnac, P. Varzari, care au studiat temeinic procesul complex de constituire și dezvoltare a societății civile din Republica Moldova prin prisma unor criterii de evoluție a sectorului non-profit. Drept sursă importantă de lucru au servit și memoriile liderilor politici moldoveni, inclusiv ale președinților țării M. Snegur, P. Lucinschi, care conțin numeroase materiale factologice ce au fost analizate în contextul problemei studiate.

În procesul de elaborare a tezei au fost utilizate acte normative și legislative (Constituția Republicii Moldova, legi și hotărâri) care reglementează activitatea asociațiilor și organizațiilor ce fac parte din structura societății civile.

Baza metodologică a cercetării o constituie totalitatea metodelor științifice specifice științelor politice și sociale, care au permis autorului să efectueze o analiză cuprinzătoare a aspectelor sociopolitice ale formării și dezvoltării societății civile din Republica Moldova, în dimensiunea sa umană și instituțională. Pentru realizarea scopurilor și obiectivelor tezei au fost utilizate următoarele metode de cercetare: istorică, dialectică, comparativă, sinergetică, sociologică, structural-funcțională, instituțională, de pronosticare, deducția și inducția, analiza și sinteza informației obținute.

Metoda istorică implică o analiză cuprinzătoare a percepțiilor și interpretărilor filosofilor și gânditorilor din diferite perioade privind societatea civilă, posibilitatea de a folosi experiențele pozitive din trecut pentru rezolvarea problemelor actuale din prezent.

Metoda dialectică a permis cercetarea gândirii politice din perspectiva dezvoltării sale în dinamică, precum și a interacțiunii diverselor tipuri de structuri, componente și procese, care sunt examinate în teză sub aspectul unității și contradicțiilor lor.

Metoda comparativă a permis reflectarea caracteristicilor generale și specifice în dezvoltarea proceselor civile în spațiul post-sovietic, precum și particularizarea lor potrivit interpretării clasice a societății civile din țările occidentale.

Metoda sinergetică a oferit oportunitatea de a cerceta societatea civilă ca un sistem, ale cărui componente se organizează pentru a oferi o mai bună comprehensiune naturii societății civile, proceselor de formare a drepturilor și libertăților civile. Aplicarea ei permite trecerea în revistă a evenimentelor legate de istoria relațiilor conflictuale din societatea moldovenească, a relațiilor etnice și a instituțiilor politice implicate în trasarea teoretică a politicii interne și externe a Republicii Moldova.

În baza *metodei structural-funcționale* a fost studiată structura și funcționalitatea interacțiunii dintre stat și societate, fiind identificate elementele definiției și principiile activității eficiente a autorităților publice privind asigurarea drepturilor și libertăților civile.

Metode sociologice au permis cercetarea particularităților de comportament atât al cetățenilor Republicii Moldova, în general, cât și al locuitorilor din unele regiuni ale țării, a naturii relațiilor și reacțiilor la evenimentele politice care au loc la nivel național și regional.

Metoda instituțională a fost utilizată pentru studierea proceselor de constituire și funcționare a societății civile, pentru analiza cadrului juridic care reglementează interacțiunea dintre instituțiile de stat și cele civile.

În ceea ce privește *metoda de previziune politică*, s-a încercat de a prognoza dezvoltarea ulterioară a societății civile în Republica Moldova ca unul dintre criteriile definiției ale democrației.

Pentru a reflecta specificul formării și funcționării societății civile în Republica Moldova autorul a folosit metode empirice: sondajul, analiza de conținut, analiza discursului, analiza secundară de date. Pe lângă metodele menționate mai sus, în lucrare au fost aplicate metodele științifice: logica, analiza și sinteza, inducția și deducția, care au un rol semnificativ în abordarea rezultatelor de cercetare înaintate spre susținere.

Baza empirică a cercetării o constituie studiile sociologice cantitative realizate de autor în anii 2012-2016, care reflectă problemele prezentului demers științific.

Noutatea și originalitatea științifică consistă în generalizarea experienței cercetătorilor străini și autohtoni, precum și a propriilor observații cu privire la procesele politice și civile din Republica Moldova, autorul propunând propria viziune asupra eficienței funcționării instituțiilor

sociale și politice. Studiul este realizat și în baza rezultatelor sondajelor de opinie întreprinse de autor pe parcursul a patru ani în Republica Moldova, inclusiv în raioanele de est ale țării, astfel încât elaborarea metodologiei cercetărilor sociologice (trei la număr), pregătirea chestionarelor, prelucrarea rezultatelor obținute și interpretarea lor au confirmat una dintre ipotezele de lucru, și anume: că societatea civilă este adânc divizată după criteriul integraționist.

Totodată, în lucrare este formulată și interpretată viziunea autorului privind termenul „identitate“. Raportarea la studiul diferitelor tipuri de identitate formate în Republica Moldova a fost necesară pentru perceperea corectă a proceselor politice ce derulează în țară. În teză au fost demonstrate dificultățile tranziției de la identitatea etnică la identitatea civică ca o condiție importantă pentru dezvoltarea conștiinței civice a cetățenilor Republicii Moldova. Lucrarea prezintă poziția autorului cu privire la gradul de dezvoltare a proceselor civile și politice din Republica Moldova.

În teză sunt prezentate rezultatele unui studiu de pionierat, complex și de durată, al fenomenului politic modern, care a luat astăzi amploare, ce se impune prin originalitatea sa deosebită – crearea în cadrul fostelor republici sovietice a noilor unități administrativ-teritoriale autonome, în cazul de față a „UTAG (Gagauz Yeri)“, care poate fi tratat ca un model de succes de soluționare a conflictelor.

În lucrare este folosită metodologia de cercetare a societății civile ca fenomen, în dimensiunea sa instituțională și umană, care include diverse metode și abordări aplicate de autor în studierea instituțiilor societății civile din Republica Moldova la etapa actuală de dezvoltare. În același rând, au fost analizați factorii interni și externi care influențează, pozitiv sau negativ, dezvoltarea și funcționarea societății civile în Republica Moldova.

Pe baza sondajelor de opinie a fost studiată experiența participării civice ca factor de dezvoltare a societății civile din Republica Moldova – inclusiv din Transnistria și Găgăuzia – la etapa contemporană.

Au fost formulate recomandări de ordin organizatoric, juridic, social, informațional-comunicativ, care vizează optimizarea procesului de dezvoltare a societății civile și îmbunătățirea funcționării instituțiilor ei în Republica Moldova la etapa contemporană.

Rezultatele principal noi obținute în urma realizării investigațiilor au contribuit la crearea în Republica Moldova a unei direcții științifice noi în domeniul științelor politice – *studii civilistologice*, care constau în analiza relației dintre dimensiunea instituțională, obiectivă (prezența unui spațiu public al intereselor sociale – umane, particulare și private) și dimensiunea umană, subiectivă (conștientizarea necesității diverselor organizații, mișcări, instituții și a altor structuri de interese care să acționeze în plan social și politic) ale societății civile. Caracterul

inovator și original al rezultatelor științifice rezidă în modul de tratare a subiectului investigat prin identificarea și elucidarea abordării tridimensionale „*factor etnic – factor teritorial – factor social-politic*”, literatura politologică autohtonă fiind astfel completată cu un demers științific în care relația „*sistem politic – societatea civilă*” cunoaște o nouă abordare, originală, în contextul democratizării societății Republicii Moldova.

Semnificația teoretică a cercetării. Rezultatele obținute prezintă interes pentru oamenii de știință, cercetători, experți în științe politice, sociologie, dar și în alte științe sociale implicați în studierea fenomenului „societatea civilă”, dat fiind că este evidențiat specificul acestui fenomen în spațiul post-sovietic, inclusiv în Republica Moldova.

Rezultatele unui studiu cuprinzător, prezentate în teză, pot servi drept bază pentru studierea ulterioară a fenomenului Găgăuziei, considerat fiind un model reușit de soluționare cu succes a conflictelor, apelându-se la experiența acestei unități administrativ-teritoriale în soluționarea unor conflicte similare.

Valoarea aplicativă a lucrării. Semnificația practică a tezei este determinată de posibilitatea de a folosi tezele teoretice și recomandările practice formulate în ea la cercetarea ulterioară a societății civile în dimensiunile ei umană și instituțională. Rezultatele studiului pot fi utile la elaborarea de acte normative privind îmbunătățirea politicii de stat în raport cu instituțiile societății civile.

Rezultatele teoretice și factologice prezentate în lucrare pot fi de real folos în activitatea autorităților publice centrale și locale, precum și a organizațiilor și asociațiilor publice. Materialele tezei pot fi utilizate în procesul de instruire în instituțiile de învățământ superior la elaborarea cursurilor de științe politice și sociologie.

Concluziile și recomandările formulate în lucrare pot fi utilizate în procesul de elaborare a principalelor direcții de dezvoltare în continuare a societății civile în Republica Moldova.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere:

1. Sunt prezentate principalele elemente structurale ale societății civile din Republica Moldova, ceea ce a permis formarea unei viziuni integrate asupra principalelor sale avantaje și dezavantaje.

2. Analizei este supus un astfel de fenomen complex cum ar fi „identitatea”. Astfel, se poate spune că aceasta reflectă diversitatea manifestărilor conștiinței civice, prezentând societatea moldovenească în toate aspectele sale. În contextul noilor abordări istorice, progresului tehnico-științific și pătrunderii reciproce a culturilor, anume identitatea permite de a păstra trăsăturile caracteristice comunităților istorice constituite. Cu toate acestea, ambiguitatea

acestui termen provoacă o abordare variată a proceselor politice ce au loc în Republica Moldova, ceea ce va condiționa și tratarea ulterioară diversă a acestora.

3. Trecerea de la dominarea *identității etnice* spre dominarea *identității civice* este una dintre sarcinile fundamentale ale instituțiilor societății civile și ale sistemului politic din Republica Moldova.

4. Este examinat procesul de transformare post-comunistă în dimensiunea sa valorică. Restructurarea, prăbușirea Uniunii Sovietice și formarea de noi state independente au determinat necesitatea de a revizui valorile existente. În conștiința de masă a societății moldovenești persistă încă multe elemente ale mentalității sovietice; în același timp, procesele de transformare au dus la o liberalizare semnificativă a conștiinței oamenilor, la acceptarea în societate a unor noi sisteme de valori. Aceste valori fiind suprapuse formează diferite puncte de vedere, uneori diametral opuse, privind schimbările politice și economice, vectorul politicii externe în dezvoltarea țării.

5. Sunt identificate particularitățile legislației naționale în domeniul societății civile, precum și relațiile ei cu statul, fiind analizate activitățile statului în ce privește crearea condițiilor necesare pentru reglementarea relațiilor dintre sectorul civil și puterea politică, precum și a relațiilor civice în cadrul acestui sector.

6. A fost supusă analizei influența factorilor externi asupra procesului de formare și dezvoltare a practicilor de participare civică în Republica Moldova. Printre factorii principali ce au determinat consolidarea societății civile a fost evidențiat impactul organizațiilor internaționale și al proceselor migraționale.

7. La nivel național, regional și local au fost realizate numeroase cercetări aplicative ce au permis acumularea unui volum mare de date empirice, care au oferit oportunitatea de a studia aprofundat aspectele politice, socioeconomice și culturale ale societății civile din Republica Moldova.

8. Se propune o nouă viziune asupra apariției și dezvoltării societății civile în Republica Moldova prin prisma consolidării legislației naționale referitoare la funcționarea societății civile în țara noastră și a nivelului de autoorganizare a „sectorului trei” al societății, ceea ce a dat posibilitatea de a desprinde geneza și evoluția acestui sector dintr-o perspectivă științifico-practică.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele studiului sunt reflectate în 5 monografii, 43 de lucrări științifice publicate în diverse reviste de nivel național și internațional. Unele rezultate sînt implementate în cadrul activității în Aparatul Președintelui Republicii Moldova în anii 2017-2019 sub forma de materiale analitice și note informative. Unele lucrări

științifice sunt traduse în 5 limbi. Volumul total al publicațiilor a depășit 50 de coli de autor. Concepțiile de bază ale acestei lucrări au fost prezentate în cadrul a 38 de conferințe, mese rotunde, seminare științifice la nivel național și internațional, printre care sunt de menționat:

1) Seminarul științific cu genericul „Conflictele din spațiul post-socialist: Serbia, Moldova, Georgia și Azerbaidjan – lecții pentru Ucraina”, or. Cernăuți (Ucraina) – 2012; 2) Forumul anual al Facultății de Științe Politice, Relații Internaționale și Studii Europene, Universitatea „Lucian Blaga”, or. Sibiu (România) – 2011, 2014-2018; 3) Forumul anual al Tinerilor Experți din CSI și din Europa de Est, or. Moscova (Rusia) – 2013-2018; 4) Seminarul științific internațional „Dialogurile democratice de pe malurile Nistrului” (Asociația moldovenească de Științe Politice), or. Chișinău (Moldova) – 2014; 5) Al II-lea Forum anual al Tinerilor Experți „Dialogul euroasiatic”, or. Erevan (Armenia) – 2014; 6) Al III-lea Forum Mondial pentru Democrație „De la participare la influență: poate oare tineretul revitaliza democrația?”, or. Strasbourg (Franța) – 2014; 7) Al II-lea Forum Economic Euroasiatic, or. Kazani (Tatarstan, Rusia) – 2014; 8) Al III-lea Forum anual, „Dialogul balcanic”, or. Belgrad (Serbia) – 2015; 9) Al III-lea Forum anual, „Dialogul de pe Baltica”, or. Turku (Finlanda) – 2015; 10) Forumul internațional „Challenge of integration in the radicalized world”, or. Таллинн (Estonia) – 2016; 11) Al II-lea Forum anual, „Dialogul la Minsk”, or. Minsk (Belarus) – 2018.

Aprobarea rezultatelor științifice. Principalele teze și idei ale lucrării și-au găsit reflectare în mai multe cursuri universitare predate de autor: „Societatea civilă”, „Bazele securității politice”, „Tehnologiile PR politic”.

În perioada 2011-2014 a funcționat clubul studentesc „Agora”, în cadrul căruia cu studenții de la specialitățile „Științe Politice” și „Relații Internaționale” au fost discutate și analizate diferite evenimente politice, experiența altor state în ce privește implementarea reformelor, desfășurarea alegerilor politice etc.

Structura și volumul tezei. Lucrarea cuprinde introducere, cinci capitole, concluzii și recomandări, bibliografie din 313 surse, 3 anexe, 250 pagini de text de bază, 3 grafice, 48 de tabele. Volumul lucrării este de 280 de pagini.

Cuvinte-cheie: societate civilă, decizie politică, condiții de constituire a societății civile, instituții civile, cultură civică, conștiință civică, autonomie, consens, modernizare, elite regionale.

CONȚINUTUL TEZEI

Lucrarea este alcătuită din introducere, cinci capitole, concluzii generale și recomandări, finalizând cu bibliografie.

În *Introducere* se argumentează actualitatea temei, importanța problemelor abordate, se examinează gradul de cercetare a problemelor studiate, se definesc scopul și sarcinile lucrării, se desemnează noutatea științifică, semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, se descriu rezultatele obținute și sunt expuse rezumatele capitolelor tezei.

Primul capitol „*Reperele fundamentale istoriografice și teoretico-metodologice ale cercetării societății civile*” este consacrat studierii istoriografiei și problemelor metodologice, care sunt foarte importante pentru înțelegerea proceselor de formare a societății civile din Republica Moldova.

În știința politică modernă, termenul „societate civilă” este unul dintre cele mai controversate concepte, care constituie obiectul dezbaterilor științifice. Interesul față de studierea societății civile este determinat de participarea activă a cetățenilor și asociațiilor acestora în diferite sfere ale vieții publice: politică, economică, socială, culturală. O analiză complexă a acestui fenomen, din punctul de vedere al aspectelor teoretice și practice, este condiționată de actualitatea sa în societatea moldovenească modernă, precum și de necesitatea de a cerceta relația societății civile cu statul în cadrul științei politice moldovenești.

În primul subcapitol „*Aspecte istoriografice ale studierii societății civile*” se analizează viziunile gânditorilor politici, cum ar fi Aristotel, Th. Hobbes, J. Locke, Ch.-L. Montesquieu, J.J.Rousseau, A. de Tocqueville, I. Kant, G. Hegel, K. Marx, M. Weber, A. Gramsci, D. Colas, E. Gelner, J. Habermas, D. Koen, E. Arato, I. Shapiro, J. Keen, F. Ranzhon, K. Gadjeiev, V.Soloviov și alți cercetători străini, care și-au concentrat atenția asupra identificării caracteristicilor esențiale ale societății civile.

Un element important al unei societăți democratice este existența societăți civile dezvoltate, care constituie o totalitate de relații și structuri economice, sociale, culturale și de altă natură, ce se dezvoltă în afara și fără intervenția directă a statului.

De regulă, conceptul de societate civilă este utilizat în opoziție cu conceptul de stat. Evident că aceste două categorii reflectă diferite aspecte ale societății, însă, în același timp, se completează reciproc și sunt dependente una de alta.

Conceptul „societate civilă” își are originea încă în gândirea politică a lumii antice. În acea perioadă, societatea civilă și societatea politică (statul) erau considerați termeni ce se completau reciproc. În viziunea gânditorilor greci, politicul cuprindea toate sferile vieții sociale: familia,

religia, educația, cultura etc. Calitatea de membru al comunității politice semnifica să fii cetățean al statului, obligat să trăiești și să acționezi în conformitate cu legile statului și fără a dăuna altor cetățeni. Cu toate acestea, Aristotel, considerând omul ființă socială, a menționat existența comunității de cetățeni liberi și egali, legați printr-o anumită formă de organizare politică.

În Europa medievală se constituie doi poli în percepția termenului de cetățean: pe de o parte, acesta este o persoană care îndeplinește o varietate de roluri sociale, iar, pe de altă parte, este un cetățean abstract cu drepturi depline, dar distanțat de nevoile și problemele sociale cotidiene.

Ideea societății civile devine destul de relevantă în perioada modernă. Dezvoltarea relațiilor capitaliste, schimbarea semnificativă în echilibrul forțelor politice și a structurii societății au fost reflectate în gândirea politică și juridică a timpului.

De menționat că, în cea mai mare parte a secolului XX, societatea civilă dispărea din aria de cercetare a științelor sociale. În opinia cercetătorului francez F. Ranzhon, în secolul al XX-lea conceptul de societate civilă a suferit o metamorfoză reală: „După adoptarea succesivă a formelor de stat, apoi al relațiilor private între indivizi, sintagma „societate civilă” s-ar părea să fi dispărut în secolul al XX-lea, ca apoi să renască într-un mod nou” [4].

De asemenea, se analizează procesul de studiere a fenomenului „societatea civilă” în știința politică moldovenească. Tranziția de la perioada sovietică la construirea unui stat suveran și independent a determinat faptul ca în știința politică moldovenească să apară necesitatea de a studia noi fenomene, printre care și societatea civilă. Pentru prima dată în Moldova, în anul 1991 a fost publicată culegerea „Formațiunile social-politice din Republica Moldova” [5], în care au fost prezentate programele tuturor partidelor și organizațiilor social-politice existente la moment și care au constituit primul lăstar al unei societăți civile în curs de dezvoltare.

În al doilea subcapitol „*Bazele teoretico-metodologice ale studierii societății civile*” este abordată una dintre principalele probleme cu care se confruntă astăzi Republica Moldova, și anume – interpretarea învechită sau eronată a societății contemporane, bunăstarea și perspectivele de dezvoltare a acesteia. În lucrarea de față, autorul va încerca să găsească soluție la această problemă și să definească conceptele de stat și de societate civilă în conformitate cu realitățile și cerințele zilei de azi.

De asemenea, autorul va încerca să analizeze conceptul de „identitate” utilizat în știința politologică, care, în opinia lui, reflectă în mare măsură și obiectiv specificul proceselor civile și politice din spațiul post-sovietic, inclusiv din Republica Moldova.

Pentru a crea o imagine obiectivă a unui fenomen social, este necesar să se opereze cu termeni preciși, astfel încât să se evite formarea percepțiilor false. Prin urmare, este necesar să se

definescă aparatul categorial, care va fi folosit de autor în expunerea punctelor de vedere cu privire la formarea și realitatea actuală a societății civile din Republica Moldova. Spre exemplu, componentele societății civile pot fi formale/organizate, private, nedistribuitoare de profit, independente, bazate pe voluntariat etc. [6, p. 31-36]

Astfel, în cursul dezvoltării sale în noile condiții identitatea civilă din Republica Moldova s-a aflat sub o mare presiune a identității etnoculturale și a tins să se protejeze de noile curente care includeau mari incertitudini și riscuri.

În al doilea capitol „*Semnificația consolidării politice și civice în spațiul civil*” sunt descrise procesele din perioada „restructurării”, care au stat la baza proceselor politice de constituire a societății și a statului moldovenesc în noile condiții. Trecerea de la o identitate la alta s-a dovedit a fi cuplată cu multe dificultăți de ordin economic, politic, social și cultural.

Pe la mijlocul anilor 1980, societatea sovietică se afla în căutarea unor noi forme de dezvoltare socială. Acumulând o experiență de succese și greșeli, statul a început să simtă nevoia de regândire și transformare a rezultatelor obținute, care au contribuit la apariția ideii de „restructurare”.

Restructurarea a avut drept scop descoperirea potențialului uman, crearea instituțiilor societății civile. Intervenția statului în viața economică și socială urma să fie treptat limitată și, odată cu consolidarea societății civile, redusă la minimum. Una dintre sarcinile principale proclamate ale restructurării a fost dezvoltarea societății civile și a dialogului de la egal la egal cu statul.

Lansat în anul 1985, procesul a fost proiectat pentru a transforma Uniunea Sovietică, nu însă pentru a o destrăma. Este de menționat faptul că apariția pe harta politică europeană a noilor state s-a datorat, întâi de toate, dezmembrării sistemului sovietic, și numai în mod indirect – luptei forțelor interne pentru independență. Această situație a determinat escaladarea protestului și, ulterior, ale relațiilor de excludere reciprocă dintre locuitorii Moldovei sovietice. Depășirea identității sovietice s-a dovedit a fi un proces conjugat cu o serie de probleme, care vor fi abordate în acest capitol.

În primul subcapitol „*Trăsăturile specifice ale proceselor politice la sfârșitul anilor 1980 – începutul anilor 1990: condiții de constituire a societății civile în Republica Moldova*” se studiază experiența moldovenească de tranziție de la identitatea sovietică la identitatea națională, care a fost destul de dificilă și controversată.

Începutul proceselor politice din Uniunea Sovietică, etichetate „restructurare”, se consideră a fi discursul Secretarului general al CC al PCUS Mihail Gorbaciov la plenara Comitetului Central al PCUS din aprilie 1985. Conceptul general al restructurării prevedea:

- depășirea proceselor de stagnare, crearea unui mecanism fiabil și eficient pentru accelerarea dezvoltării socioeconomice a societății, conferindu-i mai multă dinamică;

- dezvoltarea multilaterală a democrației, autoguvernarea socialistă, extinderea libertății de exprimare, critica și autocritica în toate sferele societății, respectul pentru valoarea și demnitatea individului;

- intensificarea economiei sovietice, reconstrucția și dezvoltarea în guvernare a principiilor centralismului democratic, introducerea pe scară largă a metodelor economice de management, refuzul de la comandă și administrare;

- un viraj decisiv spre știință, unificarea realizărilor revoluției tehnico-științifice cu o economie planificată;

- dezvoltarea prioritară a sectorului social, orientată spre satisfacerea mai bună a nevoilor oamenilor de asigurare a condițiilor bune de muncă, de viață, odihnă, educație și deservire medicală;

- debarasarea societății de morala socialistă denaturată, aplicarea consecventă a principiilor justiției sociale.

În Republica Moldova, această perioadă, pe de o parte, s-a caracterizat printr-o creștere a dispozițiilor naționaliste în societate, prin lipsa unei elite politice capabile să acționeze în mod adecvat în situații de criză, cum ar fi începutul conflictului transnistrean. Pe de altă parte, s-au pus bazele statului moldovenesc independent, s-a proclamat tranziția spre o economie de piață, un sistem pluripartidist, a început formarea unei societăți civile active.

În cel de-al doilea subcapitol *„Deosebirile specifice ale consolidării valorilor civice: de la „umanizarea” societății sovietice la un stat național”* se argumentează nevoia de toleranță și dialog intercultural nu doar la stabilirea relațiilor sociale, dar și la studierea lor, care are misiunea de a oferi o descriere adecvată a contradicțiilor existente pentru a le depăși, dar nu a le agrava.

Umanizarea societății sovietice, proclamată ca scop al restructurării, care ar fi condus la crearea unui statut social calitativ nou, nu a fost atins. Un stat unitar s-a dezmembrat în 15 state naționale, în care, pe lângă sarcina de a crea un cadru politic și juridic al unui stat democratic independent, a fost necesar de a forma noi valori civice, bazate pe noi relații stabilite în societate.

Restructurarea a creat necesitatea de a regândi sistemul de valori al societății sovietice. La sfârșitul anilor 80 - începutul anilor '90 valorile sovietice „tradiționale” (internaționalismul, prietenia între popoare, colectivismul) își pierd valoarea, în timp ce brusc a crescut rating-ul valorilor, cum ar fi drepturile omului, democrație, libertate. S-a început procesul de asimilare a valorilor democratice, a statului de drept și autorităților publice, responsabile în fața societății civile.

Ca și în orice altă țară ce trece printr-o cotitură istorică, în Moldova a apărut întrebarea: în noile condiții economice, politice și sociale ce va servi drept bază de moralitate, etică, cultură, etc.? De menționat că la începutul anilor 1990 constituirea unui stat independent nu a început de la zero, bazele lui a fost puse de oamenii care au crescut și s-au format în condițiile de existență a stilului de viață și a nomenclaturii sovietice. Având în vedere problemele cu care se confruntă societatea moldovenească după obținerea independenței, putem presupune că la operarea numeroaselor transformări ale clasei politice nu s-a ținut cont de caracteristicile capitalului social existent.

În al treilea capitol, „*Relevanța influenței sistemului politic în constituirea și dezvoltarea instituțiilor societății civile moldovenești*”, se constată că necesitatea de a revizui valorile sovietice, în perioada anilor 80-90 ai secolului trecut, a condiționat căutarea unor noi orientări sociale și dezvoltarea unor valori civice, cum ar fi proprietatea privată, toleranța, transparența, inițiativă civică. În plus, s-a constatat necesitatea de a crea un cadru politico-juridic care să reglementeze activitățile societății civile și relația ei cu statul.

Consolidarea fundamentului funcționării societății civile nu constă doar în crearea de către stat a unui spațiu adecvat din punct de vedere politico-juridic unde s-ar aplica multiplele interese individuale ale cetățenilor, dar și asigurarea unui înalt nivel de autoorganizare a societății. Cea mai importantă funcție democratică pe care o poate îndeplini societatea civilă este implicarea ei în relațiile cu statul, ca forță a schimbării democratice. Perioada de tranziție de lungă durată a Republicii Moldova spre democrație a fost însoțită de inerția și/sau subdezvoltarea societății civile [7, p.161]. Anume acesta a fost motivul ce a condiționat noile inițiative la nivel de stat. Spre exemplu, inițiativa Președintelui Republicii Moldova privind crearea noii platforme de cooperare între societatea civilă și stat – a Consiliului societății civile pe lângă președintele Republicii Moldova [8].

Elementul central al transformării cerințelor politice ale cetățenilor și grupurilor în mijloace și metode de reglementare a relațiilor sociale, acceptabile pentru întreaga societate, îl reprezintă procesul de adoptare a deciziilor politice. Deciziile și acțiunile politice, care vizează implementarea acestor mijloace și metode, constituie factorul principal care caracterizează relația dintre sistemul politic cu mediul extern, rezultatul activităților sale, în baza căruia se evaluează eficacitatea funcționării principalelor instituții politice. În cadrul sistemului politic, apărut în urma transformării, încă nu s-au format canale eficiente de interacțiune între stat și societate, fapt ce are un impact negativ asupra perspectivelor de instituționalizare a societății civile.

În primul subcapitol, intitulat „*Factori de bază în constituirea sistemului politic*”, se analizează procesul de formare a societății civile din Republica Moldova, care implică cercetarea

cadrele legale ce reglementează activitatea societății civile și relația ei cu statul. În acest context, sunt de menționat o serie de legi, printre care: Legea cu privire la asociațiile obștești, adoptată în 1996, Legea cu privire la fundații, adoptată în 1999. De asemenea, în anul 2002 a fost adoptat Codul civil, care prevede „egalitatea participanților în relațiile reglementate de acest Cod, inviolabilitatea proprietății, libertatea contractuală, inadmisibilitatea intervenției persoanelor în afacerile particulare, necesitatea de realizare a drepturilor civile, asigurarea restabilirii drepturilor încălcate ale individului, protecția lor juridică” [9].

Proclamând integrarea europeană ca direcție strategică de dezvoltare a statului, Republica Moldova a pus o responsabilitate specială pentru viitorul țării și al poporului atât pe seama autorităților publice de la toate nivelurile, cât și pe seama societății civile. Recunoscând necesitatea de a eficientiza procesul de adoptare a deciziilor în cadrul activității legislative, astfel încât acestea să corespundă standardelor europene, și pentru a stabili o cooperare deschisă și eficientă cu societatea civilă, prin Decizia Parlamentului nr. 373-XVI din 29 decembrie 2005 a fost adoptată Concepția privind cooperarea între Parlament și societatea civilă. Documentul prevede diverse forme de cooperare între Parlament și societatea civilă: consilii de experți; consultare permanentă; întruniri ad-hoc; audieri publice și conferințe anuale.

În anul 2008 a fost adoptat primul document strategic pentru dezvoltarea societății civile – Strategia de dezvoltare a societății civile pentru anii 2009-2011. Strategia de dezvoltare a societății civile pentru 2018-2020, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova în martie 2018, a continuat logica documentelor anterioare și a confirmat faptul că, la fel ca în anii anteriori, dezvoltarea societății civile are o importanță-cheie pentru valorile fundamentale, democratice și pluraliste ale oricărei țări, dar și pentru încurajarea implicării sociale a cetățenilor în procesele de dezvoltare.

Dezvoltarea sectorului asociativ reafirmă drepturile constituționale ale cetățenilor, inclusiv dreptul la libera asociere, libertatea întrunirilor și libertatea de exprimare. Prin activitățile lor, cetățenii contribuie la o dezvoltare cuprinzătoare, la îmbunătățirea standardelor de trai și a calității vieții. Strategia de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2018–2020 reflectă angajamentul Republicii Moldova de a consolida în mod sistematic condițiile pentru dezvoltarea dinamică a societății civile. Fiind edificată pe principiile încrederii reciproce, parteneriatului, transparenței, participării, nonpartizanatului politic, Strategia 2018-2020 continuă eforturile demarate în cadrul realizării strategiilor precedente de dezvoltare a societății civile (pentru perioadele 2009–2011 și 2012–2015) și se axează pe aceleași priorități [10].

Societatea civilă nu se formează peste noapte, dar într-o perioadă lungă de timp și reprezintă un sistem de instituții și mecanisme democratice, în care societatea civilă acționează

ca un mecanism de stocare, primire și reglare a intereselor și nevoilor unei societăți democratice. O societate civilă activă adesea este văzută ca cheia succesului democrațiilor avansate, accentuându-se rolul statului în formarea și funcționarea societății civile în țările dezvoltate.

În cel de-al doilea subcapitol al capitolului trei, cu denumirea „*Activitatea instituțiilor politice ca bază a interacțiunii politice între societatea civilă și stat*”, se analizează cadrul normativ și activitatea partidelor politice, menționându-se necesitatea participării civice în procesul decizional la nivel de stat.

În sistemul modern al relațiilor sociale puterea de stat limitează activitatea societății civile, din care fac parte sectorul non-guvernamental, mass-media, biserica, sistemul educațional și, într-o măsură anumită, formațiunile politice. Cu toate acestea, sistemul puterii politice nu este sinonim cu sistemul politic, iar la etapa actuală progresul societății civile este determinat nu de nivelul de dezvoltare a puterii politice, ci de nivelul de dezvoltare a instituțiilor societății civile.

În aceste condiții se observă unele controverse în legătură cu partidele politice. Pe de o parte, ele posedă toate caracteristicile unui element structural al societății civile: o asociație liberă de cetățeni, care acționează într-un cadru legal existent, privind colectarea, prelucrarea și exprimarea intereselor publice și private. Pe de altă parte, spre deosebire de alte organizații și mișcări sociale, partidul promovează o doctrină clară, deține un program, care conține obiectivele și modalitățile de realizare, statutul, care stabilește structura sa, condițiile de membru, organele centrale de conducere și organizațiile locale, și, cel mai important – dorința de obținere a puterii politice. Și dacă un partid politic ajunge la guvernare, acesta decede imediat din categoria componentei civile și devine parte a puterii politice.

Diverse forțe sociale, exprimându-și interesele lor fundamentale, formează diferite formațiuni politice: partide, uniuni, asociații, mișcări. Reflectând în cadrul activității sale interesele și obiectivele de grup (corporative), fiecare dintre aceste organizații (partide) manifestă inițiativă proprie și nu este o organizație guvernamentală, odată ce e constituită pe principiile participării, incluziunii și apartenenței voluntare. Toate aceste organizații activează pe baza unor norme și reguli existente în societate și, realizându-și interesele, influențează funcționarea puterii politice concentrate în stat. Nu este o coincidență, din moment ce statul este principala instituție politică a societății, deoarece numai acesta deține cele mai puternice pârghii ale puterii, susceptibile să definească și să reglementeze viața politică a societății, în general, pentru a efectua gestionarea tuturor proceselor de dezvoltare.

Este necesar de a crea un mediu instituțional și de a stimula practici, care să asigure dezvoltarea societății civile active și responsabile. În acest context, rolul unei societăți civile puternice este esențial, deoarece poate influența puterea politică, astfel încât guvernării să-și

îndeplinească obligațiile ce și le-au asumat și să nu devieze de la cursul politic declarat, în funcție de interesele politice. Apare necesitatea de a schimba paradigma de activitate a instituțiilor statului, în care angajamentul civic, expertiza, monitorizarea vor constitui parte integrantă a tuturor proceselor și etapelor de adoptare a deciziilor politice, ceea ce ar semnifica trecerea la un model de interacțiune, de parteneriat între stat și societatea civilă.

În al patrulea capitol, având titulatura „*Impactul factorilor internaționali asupra dezvoltării societății civile*” se examinează factorii externi care influențează procesul de consolidare a societății civile din Republica Moldova – activitatea organizațiilor internaționale și procesele migraționale internaționale. De la începutul transformărilor democratice, organizațiile internaționale s-au implicat în procesul de implementare a reformelor, inclusiv în cel de formare a instituțiilor civile și sociale. Procesele migraționale s-au activizat și exercită un impact semnificativ asupra caracteristicilor calitative ale societății civile din Republica Moldova.

În primul subcapitol – „*Impactul organizațiilor internaționale în constituirea și dezvoltarea societății civile moldovenești*” – este descris și analizat gradul de influență a actorilor politici externi și a celor geopolitici, a organizațiilor internaționale exercitată asupra formării instituțiilor politice și civile. Prin intermediul mai multor fundații europene și internaționale se finanțează sprijinul civil și informațional al autorităților, crearea unor instrumente de implicare civică. Gradul de implicare a acestora în formarea agendei de lucru de multe ori duce la faptul că autoritățile moldovenești și sectorul asociativ realizează mai degrabă sarcini ale partenerilor străini, decât cele ce țin de politica internă sau civilă.

La formarea mecanismelor civilizate, care să asigure o stabilitate politică reală în Republica Moldova, pot contribui următoarele orientări, considerate atribute ale unei societăți civile dezvoltate: pluralismul economic și social; existența unor instituții care să asigure cadrul de reglementare a comunicării publice, procesul de dezbateri și de adoptare a deciziilor; existența unei coeziuni sociale – acestea fiind stimul comun pentru menținerea organizării sociale a cetățenilor și a suveranității individului, asigurată *de jure* și *de facto*.

După proclamarea independenței, Republica Moldova a devenit membru al unor organizații internaționale, precum ONU, OSCE, Consiliul Europei, iar formarea societății civile a devenit una dintre prioritățile principale ale activității lor în Republica Moldova. Activitatea organizațiilor internaționale a influențat semnificativ procesul de formare a instituțiilor politice și civile, de adoptare a normelor și standardelor europene, ca punct de referință pentru dezvoltare, indiferent de domeniile de aplicare a acestora.

Începând cu anii '90 așa organizații internaționale, precum Fundația Soros-Moldova, Fundația Eurasia, UNISEF, TACIS, PNUD și altele, s-au implicat în procesul de educație civică

a cetățenilor moldoveni, în scopul îmbunătățirii culturii politice, activismului civic și a inițiativelor sociale. Pentru Republica Moldova, care avea puțină experiență în realizarea reformelor democratice, ajutorul extern a fost util pentru realizarea reformelor în diverse domenii: sistemul electoral, domeniul antreprenorial, sistemul judiciar etc.

Organizațiile internaționale influente pot avea un rol pozitiv în soluționarea principalei probleme a Republicii Moldova – asigurarea stabilității și integrității statului. Situația anevoioasă din țară este agravată de faptul că „valul” de modernizare în Republica Moldova s-a început după epoca sovietică, cu un dezechilibru evident al sistemelor economic, social, cultural și național, care au determinat, în mod obiectiv, instabilitatea actuală a dezvoltării politice a statului și a societății moldovenești.

Organizațiile internaționale sunt capabile să asigure durabilitatea proceselor de modernizare printr-o abordare complexă a acestei probleme. În acest scop sunt necesare măsuri, cum ar fi selecția identificării socioculturale, politice, economice și civilizaționale a unității individuale sociale corespunzătoare, care este determinată la fiecare nivel de trai: local, raional, regional și, în general, național. Măsurile, în special cele ce se referă la clasa superioară a structurii sociale, trebuie să fie orientate, în primul rând, spre consolidarea instituțiilor de stat și sociale.

Participarea Republicii Moldova la programul UE „Parteneriatul Estic” a contribuit, în mare măsură, la semnarea Acordului de asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova. Participarea Republicii Moldova la Forumul Societății civile a condus la faptul că multe organizații ale societății civile s-au văzut capabile să influențeze procesele politice la nivel național, cu scopul de a redresa situația din țară. Cu toate acestea, există unele probleme privind participarea societății civile, în special la monitorizarea Acordului de asociere a Republicii Moldova cu UE. Cu toate acestea, Acordul de asociere oferă o serie de mecanisme instituționale pentru a monitoriza punerea în aplicare a Acordului, printre care și dialogul cu societatea civilă.

În pofida multiplelor probleme și dificultăți cu care se confruntă organizațiile societății civile din Transnistria, aici există o mică rețea de ONG-uri active în domeniile social, cultural și educațional, care încearcă să desfășoare anumite activități [7, p.166-167].

În subcapitolul intitulat „*Impactul migrației internaționale asupra constituirii și dezvoltării societății civile moldovenești*” se analizează principalele cauze, motive ale mobilității de migrație, orientările migrației interne și externe, sunt studiate principalele caracteristici socio-demografice ale proceselor migraționiste din Republica Moldova, factorii și motivele care condiționează comportamentul migraționist, precum și impactul acestora asupra proceselor politice și civile din Republica Moldova. Autorul a încercat să descrie portretul social al

migrantului moldovean, a examinat impactul mobilității de migrație asupra viziunilor cetățenilor moldoveni, care au obținut experiență de muncă, profesională și/sau de viață în străinătate. A fost estimat rolul în creștere al migranților în rezultatele alegerilor, mecanismul ce permite migranților să participe la procesul de votare, care necesită îmbunătățire.

Una dintre cele mai actuale și acute probleme cu care se confruntă societatea civilă și statul moldovenesc pe parcursul a mai mult de două decenii o reprezintă migrația populației. După o lungă perioadă sovietică, cu posibilități limitate de a călători în străinătate, s-a început un flux intens de emigrare a populației. La început, emigrarea avea la bază motive de natură politică și etnică. Dar, la scurt timp după acesta, emigrarea capătă un caracter economic pronunțat. Decizia de a părăsi țara s-a dovedit a fi o reacție la situația socială și economică din țară.

Pregătirea pentru o potențială migrație se formează ca urmare a unei nemulțumiri față de situația în care se află persoanele și naște la ele dorința de a-și realiza scopurile în altă parte, care, de obicei, atrage prin posibilitatea de a munci în condiții satisfăcătoare, de a fi asigurate material și social, de a-și satisface necesitățile culturale și de alt ordin. La moment, potrivit diverselor estimări, numărul migranților moldoveni peste hotare este de la 700 de mii până la un milion de oameni.

În prezent, Republica Moldova deține un cadru legal și instituțional cu privire la politica migrațională și la gestionarea migrației. Cu toate acestea, cadrul legal în vigoare nu asigură respectarea deplină a drepturilor migranților, iar activitatea structurilor de stat în domeniul migrației nu este una eficientă.

Migrația internațională are consecințe atât negative, cât și pozitive pentru economia și populația țării. Efectele negative sunt direct legate de reducerea populației active, dezechilibrul demografic, migrația agravând situația socială din țară, ceea ce conduce la modificarea imaginii sociale a societății moldovenești. Efectele pozitive includ o scădere a ratei șomajului în țară, precum și remitențele migranților, care într-o mare măsură diminuează tensiunea socială în societate și contribuie la reducerea sărăciei. Migrația are un impact semnificativ asupra reorientării valorilor; prin urmare, o problemă importantă pentru societățile, care se caracterizează printr-o emigrare intensă, o constituie apariția unei culturi specifice a migrației.

În pofida faptului că remitențele migranților pot fi folosite drept capital pentru investiții, acestea sunt puțin utilizate de migranți și familiile lor pentru a-și dezvolta propria afacere, ceea ce indică faptul că nivelul inițiativei antreprenoriale în rândul cetățenilor, care s-au întors din străinătate, rămâne încă scăzut.

Depășirea efectelor negative ale migrației necesită progres economic semnificativ și creșterea nivelului de trai al populației din Republica Moldova. În acest scop, este necesar de a

dezvolta un mediu de afaceri stabil și predictibil, un sistem judiciar eficient, de a implementa reforme în sectorul sănătății publice, educației și serviciilor sociale. Politica de protecție socială, care vizează grupurile vulnerabile, ar trebui îmbunătățită prin descentralizarea sistemului de management. Dezvoltarea demografică trebuie să devină o prioritate națională și socială a țării, care necesită o concentrare maximă a eforturilor, o politică de stat activă și coerentă, precum și unificarea și coordonarea acțiunilor autorităților publice, instituțiilor și a structurilor societății civile la nivel central, regional și local.

Migranții moldoveni constituie un capital național neprețuit, pe care autoritățile statului nu îl valorifică și care își amintesc de el doar în timpul campaniilor electorale. În același timp, migranții sunt parte a națiunii moldovenești, majoritatea acestora fiind dispuși să contribuie la dezvoltarea ei. Participarea sporită a cetățenilor moldoveni aflați peste hotare în viața politică și socială a țării va crește potențialul de transformare a Republicii Moldova într-o țară democratică, dezvoltată, cu standarde înalte de viață.

În capitolul al cincilea, intitulat *„Reflectarea în conștiința socială a proceselor de dezvoltare modernă a societății civile”*, sunt prezentate datele studiilor sociologice efectuate în anii 2012-2018, la diferite niveluri ale statului moldovenesc: național, regional, local. Autorul face o încercare de a prognoza perspectivele proceselor civile și ale reformelor politice în Republica Moldova, pe termen scurt și mediu.

În primul subcapitol – *„Măsurarea complexă a opiniei publice cetățenilor moldoveni în procesul de dezvoltare a societății civile”* – în baza datelor empirice se constată faptul că pentru locuitorii Republicii Moldova problemele de ordin socioeconomic sunt prioritare, cea mai mare parte a populației are un nivel de trai scăzut, iar pătura de persoane bogate și a celor care pot fi atribuite clasei de mijloc este foarte mică. Astfel, baza socială a societății moldovenești o constituie pătura săracă, cu o populație socialmente vulnerabilă.

Atenția oamenilor din Republica Moldova, indiferent de regiunea de trai, este axată pe probleme de supraviețuire: soluționarea problemelor materiale pe termen scurt, asigurarea unei infrastructuri vitale, îngrijire medicală de calitate și la timp. Situație condiționată de șomaj, venituri scăzute, prețuri ridicate etc. Această stare de lucruri reduce în mod substanțial activismul civic și dorința oamenilor simpli de a se implica în activități comunitare.

Sprijinul sau neacceptarea activității instituțiilor de stat este un factor important în dezvoltarea și succesul reformelor implementate. În momentul în care opinia publică se ignoră, comunicarea social-politică nu funcționează sau se realizează cu dificultate, calitatea și profunzimea transformărilor nu pot satisface nevoile de dezvoltare.

Contractul social este un concept care determină natura relației dintre stat, instituțiile publice și civile și societatea în ansamblu. Acesta nu este un document care urmează să fie semnat într-o atmosferă solemnă, ci reprezintă un acord colectiv tacit ce are un impact direct asupra dezvoltării societății și a statului.

Posibilitatea de a obține o reflectare a opiniei publice este oferită de metodele sociologice de cercetare. Opinia publică a fost studiată în diferite unități administrativ-teritoriale ale țării: la nivel național, în regiunea transnistreană, autonomia găgăuză, în capitala țării, în orașele Bălți, Orhei. Unele rezultate ale studiului efectuat sunt prezentate pe larg în acest subcapitol.

În al doilea subcapitol, cu denumirea „*Sprijinul public ca factor de dezvoltare a societății civile moldovenești moderne*”, autorul analizează procesele politice actuale, examinează experiența privind interacțiunea instituțiilor civile cu statul, evaluează eficiența măsurilor luate pentru depășirea conflictelor civile și satisfacerea nevoilor sociale.

Interpretarea eronată a fenomenului „societatea civilă” împiedică perceperea temeinică a problemelor societății moldovenești în ansamblu, definirea clară a sarcinilor pentru rezolvarea contradicțiilor existente în ea. Astfel, statul moldovenesc (autorul exprimându-se la figurat) este format „de sus”. Cu toate acestea, pentru existența independentă în continuare a țării, este nevoie de surse interne de dezvoltare. Și ele se află în societatea civilă, care include așa sfere sociale și organizații, cum ar fi sectorul asociativ, sindicatele, biserica, familia, partidele politice, sistemul educațional, mass-media și, ceea ce este important, cultura politică.

În condiții de supraviețuire și în lipsa reperelor de dezvoltare, populația este angajată în activități de bază, stabilite în inconștientul colectiv: valori familiale, dogme religioase, folclor. Implicarea instituțiilor statului și a societății civile în soluționarea contradicțiilor existente devine o condiție pentru ameliorarea situației, ceea ce duce la normalizarea relațiilor și cerințelor, reduce tensiunea emoțională a luptei politice.

În pofida tuturor dificultăților existente în această perioadă de dezvoltare a țării, abordarea ponderată a problemei existente privind orientările politicii externe și căutarea soluțiilor la disputele interne cu ajutorul încrederii publice va da rezultate pentru întreaga Republica Moldova.

Concluziile și recomandările rezumă principalele rezultate ale tezei, autorul înaintând recomandări menite să sporească eficiența societății civile și a interacțiunii sale cu statul.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Rezultatele principal noi obținute în urma realizării investigațiilor au contribuit la crearea în Republica Moldova a unei direcții științifice noi în domeniul științelor politice – *studii civilistologice*, care constau în analiza relației dintre dimensiunea instituțională, obiectivă (prezența unui spațiu public al intereselor sociale – umane, particulare și private) și dimensiunea umană, subiectivă (conștientizarea necesității diverselor organizații, mișcări, instituții și a altor structuri de interese cu care să acționeze în plan sociopolitic) ale societății civile. Caracterul inovator și original al rezultatelor științifice rezidă în modul de tratare a subiectului investigat prin identificarea și elucidarea tridimensionalei „*factor etnic – factor teritorial – factor social-politic*”, literatura politologică autohtonă fiind astfel completată cu un demers științific, în care relația „*sistem politic – societatea civilă*” cunoaște o nouă abordare, originală, în contextul democratizării societății Republicii Moldova.

Ideile științifice reflectate prin elaborări conceptual-teoretice și recomandări practice constituie rezultatul activității științifice a autorului timp de 10 ani. Rezultatele științifice au fost reflectate în 47 de publicații, în 5 limbi, în 7 țări. Inclusiv: «*Гражданское общество Республики Молдова: социальные и политические аспекты развития*» (2017), «*Голос Приднестровья*» (2016), «*Голос Гагаузии*» (2015). Ideile respective au fost expuse în diferite note analitice și informative axate pe subiecte sociopolitice de actualitate și în prelegerile la cursurile de lecții ținute în unele instituții de învățământ superior, fiind prezentate la 38 de foruri naționale și internaționale desfășurate în peste 10 țări.

Lucrarea, fundamentată pe cercetarea științifică, oferă o imagine de ansamblu a dimensiunii umane și instituționale a societății civile din Republica Moldova. Scopurile și obiectivele formulate au fost realizate, iar ipoteza științifică propusă a fost confirmată. Studiul adeverește teza, potrivit căreia procesul de creare a societății civile în Republica Moldova a avut loc „de sus” sub influența statului. Prioritatea domeniului politic asupra sferei civile a creat un model unic de identitate civică. După cum arată practica, în cazul în care utilizarea unor norme general acceptate nu constituie o premisă pentru dezvoltarea relațiilor sociale și economice, consecințele pot fi imprevizibile.

În cadrul studiului s-a ajuns la concluzia că formarea identității civile se reflectă în modelele distincte, care caracterizează starea societății civile în diferite regiuni ale țării: în Orhei – ca o proiecție a Moldovei din dreapta Nistrului; în Găgăuzia – ca un model reușit de soluționare cu succes a conflictului; în Transnistria – ca un model de stare civilă consolidat.

Astfel, rezultatele studiului sugerează următoarele **concluzii**:

1. Timp de secole, problema privind colaborarea dintre societatea civilă și stat a fost abordată din diferite puncte de vedere de reprezentanții gândirii sociale și politice. Premise ideologice, economice și politice de formare a societății civile în Europa de Vest au apărut în Evul Mediu târziu, în epoca Renașterii și a Reformei. Spre deosebire de societățile anterioare, bazate pe stări sociale și caste, societatea civilă se fundamenta pe recunoașterea egalității universal juridice a oamenilor, fapt ce a determinat un statut calitativ nou al individului în societate și stat. Dispărută pe o perioadă îndelungată din domeniul analitic al științelor sociale, problematica societății civile a devenit din nou obiectul unor dezbateri intense în anii '70 ai secolului XX. Ca rezultat, cercetătorii occidentali au fost capabili să depășească modelul dihotomic „stat – societate civilă“, acesta fiind înlocuit cu modelul de corelație între aceste entități, în care societatea civilă este privită ca un factor și o condiție a dezvoltării sociale.

2. În știința politică moldovenească, studiul societății civile nu-și găsește o reflectare complexă, situație condiționată în special de faptul că o mare parte a cercetărilor autohtoni din sfera umanitară sunt detașați de procesele reale care au loc în Republica Moldova. Studiarea unor aspecte ale societății civile nu este suficient valorizată, motiv din care nu este susceptibilă să creeze o imagine complexă, cuprinzătoare a societății moldovenești moderne, inclusiv din regiunea transnistreană.

3. Analiza unui astfel de fenomen complex cum este identitatea ne permite să constatăm că aceasta reflectă diverse manifestări ale conștiinței civice ce reprezintă societatea moldovenească în toate fațetele/aparențele sale. Dubla conotație a acestui termen determină apariția discrepanțelor în cadrul proceselor politice din Republica Moldova, lipsa înțelegerii reciproce între structurile social-politice, ruperea/destrămarea relațiilor socioeconomice dintre regiunile țării și formarea entităților existente numai *de facto*, nu și *de jure*.

4. Problemele cu care s-a confruntat societatea moldovenească după proclamarea independenței, în mare parte au apărut din cauză că multe dintre transformările și inițiativele clasei politice nu au ținut cont de specificul condițiilor existente și de particularitățile mentalității cetățenilor în perioada de „ruptură istorică“. Valorile, care au predominat în societatea sovietică, practic au blocat procesul de formare a economiei de piață și a societății civile moderne. Conștientizarea faptului că orientările tradiționale nu mai corespund cerințelor timpului a determinat necesitatea căutării unor noi orientări sociale și asimilării unor noi valori civice, cum ar fi libertatea individului, pluralismul, toleranța, respectul pentru lege, garanțiile pentru proprietatea privată și antreprenariat. Manifestările societății civile în Republica Moldova în ultimele trei decenii s-au dovedit a fi vulnerabile, puțin efective și instabile. Totodată, apariția în

perioada post-sovietică a conștiinței civice cu norme actualizate, valori și instituții democratice demonstrează un anumit progres în direcția dezvoltării moderne.

5. În prezent, Republica Moldova continuă să se adapteze la noile condiții sociale: reducerea rolului statului în asigurarea beneficiilor sociale, efectele proceselor migraționiste, declinul demografic și schimbarea structurii de vârstă a populației. Societatea moldovenească s-a confruntat cu necesitatea de a se adapta la valorile unei societăți calitativ noi: protecția proprietății private, monetizarea relațiilor, condiții de muncă conform principiilor economiei de piață, frontiere deschise. O parte importantă a procesului de soluționare a conflictelor civile și politice din Republica Moldova sunt problemele socioeconomice, la care se asociază diversitatea etnică din țară, diferențele în nivelul de dezvoltare a regiunilor, existența conflictului nesoluționat din stânga Nistrului.

6. Specificul societății civile în Republica Moldova constă în faptul că formarea sa are loc în condițiile unui proces continuu de modernizare politică. În acest sens, un rol aparte revine statului, care creează premise juridice și instituționale de formare și dezvoltare a societății civile. Analiza legilor, politicilor și strategiilor adoptate confirmă faptul că activitatea societății civile în Republica Moldova se fundamentează pe un cadru juridic stabil.

7. O condiție obligatorie pentru apariția societății civile este existența proprietății private ce asigură tuturor cetățenilor posibilitatea de a fi independenți din punct de vedere economic. Liberalizarea economiei a contribuit în mare parte la apariția unui nou tip de comportament economic ce se caracterizează prin concurență, raționalism, pragmatism, inițiativă, spirit întreprinzător. Cu toate acestea, un dezavantaj major al schimbărilor în sfera socioeconomică din Republica Moldova a devenit necristalizarea clasei de mijloc, care este un garant de stabilitate al societății democratice.

8. Elementul central de transformare a cerințelor politice ale cetățenilor și grupurilor în mijloace și metode de reglementare a relațiilor sociale acceptabile în societate îl reprezintă procesul de adoptare a deciziilor politice. În Republica Moldova, instituțiile societății civile influențează nesemnificativ acest proces. În cadrul sistemului politic, creat în urma transformărilor, nu s-au dezvoltat canale eficiente de interacțiune între stat și societate, fapt ce are un impact negativ asupra perspectivelor de instituționalizare a societății civile. Se impune ca necesară schimbarea paradigmei de activitate a instituțiilor statului, în care participarea civică, evaluarea, monitorizarea vor constitui parte integrantă a tuturor proceselor și etapelor de adoptare a deciziilor politice.

9. Procesul de formare a societății civile este influențat de factori economici, politici, juridici, culturali și de altă natură, precum și de agenți externi specifici, printre care sunt

evidențiate organizațiile internaționale și migrația internațională. De la începutul transformărilor democratice, organizațiile internaționale s-au implicat în procesul de reformă, inclusiv în formarea instituțiilor civile în Republica Moldova. Migrația a luat o amploare destul de mare și exercită un impact semnificativ asupra caracteristicilor calitative ale societății civile din Republica Moldova. S-a modificat structura demografică și socială a societății moldovenești, deoarece din țară pleacă, în cea mai mare parte, cetățenii apti de muncă, care au un suficient potențial profesional, social, demografic, pe care nu-l pot valorifica în țară de origine.

10. Într-o anumită măsură, dificultățile în formarea societății civile din Republica Moldova sunt predeterminate de faptul că cele două procese – constituirea și perfecționarea statului și a societății civile – au loc spontan. Pe de o parte, statul se eschivează de la rezolvarea multor probleme sociale din domeniul educației, sănătății, serviciilor sociale garantate; pe de altă parte, organizațiile non-guvernamentale nu pot acoperi o gamă atât de largă de probleme.

Pe baza concluziilor formulate la finele studiului sunt înaintate următoarele **recomandări**:

1. Autoritățile de stat să instituie și să suporte mecanisme și proceduri adecvate ce ar facilita participarea efectivă a organizațiilor ca reprezentanți ai societății civile în treburile publice printr-un dialog regulat, continuu, instituționalizat și deschis. În acest context, este necesar să se adopte o nouă strategie pentru dezvoltarea societății civile pe termen lung (20-25 de ani), cu indicarea obiectivelor generale de dezvoltare și a deficiențelor de interacțiune între societatea civilă și stat.

2. Să se desfășoare activități de informare printre reprezentanții instituțiilor publice și ai societății civile pentru a explica necesitatea participării civice în procesul de elaborare și adoptare a deciziilor. Instituțiile societății civile ar trebui să fie antrenate în discutarea și soluționarea problemelor, cum ar fi participarea la guvernare, dezvoltarea socioeconomică, protecția mediului etc. Autoritățile publice ar trebui să atragă în mod activ reprezentanții societății civile în consultarea activității instituțiilor publice, precum și să asigure participarea lor la conferințe, simpozioane, seminare, unde se discută și se analizează probleme importante de stat. Să fie asigurată prin lege obligativitatea expertizei publice a proiectelor sociale și a actelor normative importante.

3. Să se atragă atenția comunității academice de pe malul drept și de pe malul stâng ale Nistrului la problema instituționalizării slabe a organizațiilor societății civile. Studiile empirice dictează necesitatea unei analize complexe și permanente a funcționării societății civile.

4. Difuzarea cât mai pe larg posibilă a informației privind procesul de adoptare a deciziilor. Aceasta ar trebui să fie prin diverse mijloace, inclusiv ziarele locale și alte suporturi de imprimare, rețele de socializare, televiziune și radio, internet, publicarea invitațiilor deschise

la dialog prin intermediul organizațiilor societății civile și al altor rețele în scopul informării la timp a părților interesate și a societății. Mass-media și instituțiile de învățământ urmează să promoveze educarea umanismului și a toleranței ca valori ale societății civile. Includerea în programele școlare și de perfecționare la toate nivelurile de instruire a disciplinei *Educație civică*, cu accent pe subiectele legate de participarea în treburile publice.

5. Crearea, la nivel local, a centrelor de susținere a inițiativei civice. Autoritățile publice locale să intensifice cooperarea cu instituțiile societății civile în soluționarea problemelor din domeniile amenajării teritoriului, protecției mediului, sănătății, educației, gestionării terenurilor, etc., relevante pentru zonele respective.

6. Monitorizarea, la nivel național și local, a eficienței conlucrării dintre organizațiile societății civile și autoritățile centrale și locale.

Astfel, analiza viziunilor, abordărilor clasice și moderne privind societatea civilă și interacțiunea acesteia cu statul, studierea factorilor interni și externi care afectează formarea și consolidarea societății civile, precum și reflectarea în conștiința socială a proceselor de dezvoltare civică, au permis formarea unei imagini de ansamblu a societății civile din Republica Moldova în dimensiunile sale instituțională și umană. Strategia de dezvoltare în continuare a societății civile este determinată de necesitatea de a normaliza relațiile dintre societatea civilă și puterea politică. Consolidarea ireversibilă a statului moldovenesc este posibilă numai cu condiția formării instituțiilor democratice ca parte componentă a procesului de constituire a unei societăți civile funcționale.

Bibliografie:

1. Грамши А. *Тюремные тетради*. http://royallib.com/read/gramshi_antonio/tyuremnie_tetradi_izbrannoe.html#0 (vizitat 15.10.2015)
2. Кола Д. *Политическая социология*. Москва: Весь мир, 2001. 406 с.
3. Светличный Р., Турко Т. *Состояние гражданского общества в странах «Восточного партнерства»: общее и особенное (на примере Грузии и Молдовы)*. В: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*, 2016, №3 (LXXIV), с. 126-145.
4. Ранжон Ф. *Гражданское общество: история понятия*. <http://cyberleninka.ru/article/n/fransua-ranzhon-grazhdanskoe-obschestvo-istoriya-ponyatiya-perevod-s-predisloviem-perevodchika#ixzz4EGolvESz> (vizitat 09.11.2015)
5. Михайлов В., Мошняга В. *Общественно-политические формирования Республики Молдова*. Вып. 1-6. Кишинёв, 1991. 218 с.
6. Roșca A.S. *Considerații privind modalitățile dominante ale definirii sectorului „trei”*. În: *Revistă de Filozofie și Drept*, 2006, nr. 102, p. 31-36.
7. Varzari P. *Elita politică și birocrăția în contextul realizării reformelor democratice (cazul Republicii Moldova)*. Chișinău: Pontos, 2013. 366 p.
8. Rotari M. *Noi detalii despre activitatea Consiliului societății civile pe lângă Președintele Republicii Moldova*. <http://oficial.md/politica/noi-detalii-despre-activitatea-consiliului-societatii-civile-pe-linga-presedintele-republicii-moldova> (vizitat 13.03.2017)
9. Codul civil al Republicii Moldova, nr. 1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* 2002, nr. 82-86.
10. Strategia de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2018–2020. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 157-166.
11. Legea privind fundațiile. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr. 118.
12. Закон об общественных объединениях, №837 от 17.05.1996. (*Повторно опубликован на основании Закона № 178-XVI от 20 июля 2007 г., с перенумерацией элементов и соответствующим изменением ссылок). В: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr. 153-156.
13. Закон об особом правовом статусе Гагаузии (Гагауз Ери), № 344 от 23.12.1994. В: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr. 003.
14. Закон об утверждении Концепции национальной политики Республики Молдова, № 546-XV от 19.12.2003. В: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2004, nr.1-5
15. Almond G., Verba S. *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton University Press, 1963. 562 p.
16. Anikin V. *Societatea civilă în Republica Moldova: conjunctură, probleme, perspective (aspect politologic)*. Chișinău: Paragon, 2001. 112 p.
17. Marin C. *Societatea civilă: între mit politic și pledoarie socială*. Chișinău: Epigraf, 2002. 182 p.
18. Rusandu I., Rusu R. *Societatea politică ca promotor al valorilor politice europene*. În: *Raporturile dintre stat și societatea civilă în Republica Moldova în contextul aprofundării reformelor democratice*. / Coord. A. Roșca. Chișinău: S.n., 2014, p. 60-77.
19. Sandu I. *Cultura politică și puterea în societate de tranziție*. În: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*, 2006, nr. 1 (XXXII), p. 106-112.

20. Saca V. *Interesele și relațiile politice în condițiile tranziției democratice*. Chișinău, 2001. 472 p.
21. Solomon C. *Aspecte ale vieții politice în Republica Moldova (1989-2002)*. Chișinău: CE USM, 2002. 138 p.
22. Timuș A., Danii T. *Integrarea socială și solidarizarea oamenilor: valori universale ale societății*. În: *Revista de economie și sociologie*. Chișinău: Editura AȘM, 1996, nr. 1.
23. Țveatcov N. *Procesul de consolidare a societății moldovenești: dimensiunea civică*. În: *Raporturile dintre stat și societatea civilă în Republica Moldova în contextul aprofundării reformelor democratice*. / Coord. A. Roșca, Chișinău: S.n., 2014, p. 215-238.
24. Аникин В.И. *Углубление взаимодействия институтов государства и гражданского общества: реальность и перспективы*. В: *Материалы международной научно-практической конференции. Кишинёв «Гражданское общество Молдовы: проблемы и перспективы»*, 2011.
25. Киструга И. *Гражданское общество и государство в условиях Молдовы: проблемы взаимодействия*. В: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică), Часть IV*. Кишинев, 1994, с. 107-156.
26. Коэн Дж., Арато Э. *Гражданское общество и политическая теория*. Москва: «Весь Мир», 2003, с. 41.
27. Мосионжник Л.А. *Классический и современный марксизм*. Кишинёв: Stratum Publishing House, 2011. 468 с.
28. Мошняга В., Илащук Д., Спинеи Ф., Завтур А. *Конфликт в Молдове: опыт этнополитологического анализа*. Кишинёв: Изд-во МолдГУ, 1992.
29. Мошняга В., Бурдельный Е., Васильева Л., Малиновская Е. *Проблемы реинтеграции и возвращения трудовых мигрантов из Европейского союза в страны Приграничья*. Вильнюс: ЕГУ, 2012. 344 с.
30. Поппер К.Р. *Открытое общество и его враги*. Москва: Феникс, Международный фонд «Культурная инициатива», 1992. 448 с.
31. Токвиль А. *Демократия в Америке*. Москва, 1992. 420 с.
32. Пашалы П.М. *Формирование национально-территориальной автономии гагаузского народа*. В: *Этническая мобилизация и межэтническая интеграция*. / Сост. и отв. редактор М.Н. Губогло. Москва, 1999, с. 167.
33. Руснак В., Руснак Г. *Партийная система Молдовы: сущность и особенности*. В: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică), Часть III*. Кишинев, 1993, с. 14-18.

LISTA PUBLICAȚIILOR ȘTIINȚIFICE ALE AUTORULUI LA TEMA TEZEI

- 1) *Unele aspecte de promovare a statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova.* În: Anuarul Laboratorului de analiză a conflictului transnistrean. Sibiu: Universitatea L.Blaga din Sibiu, 2018, Vol. II, Nr.1, p. 131-136 (401 p.). (0,4 c.a.) ISSN 2601-1174
- 2) *Социальные трансформации и интеграционные процессы в Республике Молдова: граждановедческое измерение.* В: Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european. / Inst. de Cercet. Juridice, Politice și Sociologice; red. șt.: Victor Juc. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2018 (ÎS FEP „Tipografia Centrală”), p. 308-329. (1,2 c.a.) ISBN 978-9975-3043-8-2
- 3) *Социально-политические аспекты модернизационных процессов в Республике Молдова: граждановедческое измерение.* В: Fortus: economic and political research, 2018, nr.1. (0,9 c.a.) УДК 323,329
- 4) *Динамика социально-политической модернизации Молдовы в контексте «Восточного партнерства».* В: «Восточное партнерство»: итоги и планы на будущее. / Отв. ред. Н. Шпильковская; Издательство: ICTSD Международный центр по торговле и устойчивому развитию, Женева, Швейцария, 2018. (0,4 c.a.) ISSN 1996-9236
- 5) *Гражданское общество Республики Молдова: социальные и политические аспекты развития.* Кишинев: Intellect Group, 2017 (Tipogr. «Aberton Prim»). 322 c. (13,5 c.a.) ISBN 978-9975-3071-3-0
- 6) *Голос Приднестровья: эхо великой страны.* Кишинев: Intellect Group, 2016 (Tipogr. «Aberton Prim»). 100 c. (2,5 c.a.) ISBN 978-9975-3071-2-3
- 7) *Миграционные процессы в Республике Молдова: основные этапы.* В: Современные миграционные процессы: состояние и основные формы. Материалы международного научно-исследовательского семинара в г. Тирасполь. Кишинёв, 2015, с.70-75. (0,5 c.a.).
- 8) *Conflictos políticos en la República de Moldavia: retrospectivas e oportunidades.* Spain, Madrid: Mundi Book Ediciones, 2016. 292 p. (6,5 c.a.) ISBN 978-84-943318-7-9
- 9) *Внутренние и внешние политические риски устойчивого развития Республики Молдова.* В: Сборник статей «Молдово-приднестровский регион», 2016, № 5-6 (34-35). Москва, с. 49-52. (0,3 c.a.) ISSN 2221-1209
- 10) *Eastern partnership - interaction format of the European Union with Eastern European countries: experience of the Republic of Moldova.* Russia, Penza: PSU Edition, Scientific journal “Models, systems, networks and society”, 2015, p. 104-110. (0,5 c.a.). ISSN 2227-8486
- 11) *Влияние миграционных потоков на формирование молдавского общества: социокультурные и политические эффекты.* В: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2015, nr. 4 (LXXI), p. 104-113. (0,5 c.a.). ISSN 1812-2566
- 12) *The „Perestroika” - reflections of political leaders from Moldova.* În: Moldavian Journal of International Law and International Relations, 2015, nr. 3 (37), p. 149-153. (0,3 c.a.). ISSN 1857-1999
- 13) *Gagauziyanın sesi. Gagauz avtonomiyası yaşayannarın bakışınan.* Kişinöv: Intellect Group, 2015. 92 p. (2,0 c.a.). ISBN 978-9975-3071-1-6
- 14) *Țveatcov N., Gorban A., Cuijuclu A. Референдумы февраля 2014 года в гагаузском регионе Республики Молдова: социально-политические аспекты.* В: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2015, nr.3 (LXX), p.147-156. (0,5 c.a.). ISSN 1812-2566
- 15) *Борьба за Молдавию.* В: Газпром (Москва), 2015, № 7-8, с. 48-51. (0,3 c.a.); ПИ №77–17235, 2004, 14 января.
- 16) *Голос Гагаузии: Гагаузская автономия глазами её жителей.* Кишинев: Intellect Group, 2015 (Tipogr. «Aberton Prim»). 102 c. (2,5 c.a.). ISBN 978-9975-3071-0-9

17) Цвятков Н., Горбан А. *Внешиполитические ориентиры гагаузского региона Республики Молдова: анализ и перспективы*. В: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2015, nr. 2 (LXIX), p. 94-103. (0,5 c.a.). ISSN 1812-2566

18) *Процесс принятия решений в условиях современных политических процессов: концептуальные подходы*. В: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2015, nr. 1 (LXVIII), p.15-21. (0,5 c.a.). ISSN 1812-2566

19) *Consolidarea politică regională în raioanele de sud ale Republicii Moldova: realități și perspective*. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2014, nr. 2 (LXV), p. 116-123. (0,5 c.a.). ISSN 1812-2566

20) *Procesul de consolidare a societății moldovenești: dimensiunea civică*. În: „Raporturile dintre stat și societatea civilă în Republica Moldova în contextul aprofundării reformelor democratice. / Coord. A. Roșca. Chișinău: S.n., 2014, p. 215-238. (2,0 c.a.) ISBN 978-9975-9742-8-8

21) *Молдавское общество на стыке советской и европейской идентичности: сложности демократического перехода*. В: Materialele conferinței științifico-practice internaționale „Evoluția identității național-statale și politice moldovenești: esența și caracterul percepției interne și externe”. Chișinău, 2014, p. 70-76. (0,5 c.a.) ISSN 1857-2294

22) *Aspecte valorice de formare a societății civile*. În: „Științe politice, Relații Internaționale și Studii de Securitate. Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu (Romania), 2014, vol. 1, p. 124-129. (0,5 c.a.). ISBN 978-606-12-0166-2

23) *Восточное партнерство»: между идеальным и реальным в практической политике Европейского союза и Республики Молдова*. В: «Восточное партнерство: Цели – опыт – вызовы», Polonia, Krakow: “KSIĘGARNIA AKADEMICKA”, 2013, p. 157-165. (0,5 c.a.) ISBN 978-83-7638-419-1

24) *Conflicte politice în Moldova: retrospective și oportunități*: Vol.1. Chișinău: Sirius, 2013, 160 p. (7,0 c.a.) ISBN 978-9975-57-106-7

25) *Внешиполитические вызовы Республики Молдова на современном этапе*. В: «Диалог во имя будущего». Сборник статей участников программы Фонда им. А.Горчакова. Москва, 2013, с. 12-17. (0,5 c.a.). http://www.rssm.su/docs/2013/cbornik_statei.pdf

26) *Regional security and frozen conflicts: example of Moldova*. În: *Overcoming Outcomes of the Conflicts in the Post-communist World: Lessons for Ukraine*. Kyiv: SSS Group, 2013, p.29-42. (1,2 c.a.). <http://www.gsbs.org.ua/wp-content/uploads/SMGU-PP-20121.pdf>

27) *Principiul individualismului ca instrument de dezvoltare a democrației participative*. În: *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice*. Chișinău: Editura AȘM, 2013, nr. II, p.74-80. (0,5 c.a.) ISSN 1857-2294

28) *Tehnologii de promovare a imaginii în campaniile electorale din 2012*. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2013, nr. 1 (LX), p. 104-112. (0,6 c.a.). ISSN 1812-2566

29) *Principiul individualismului versus membru asociat în societatea contemporană*. În: *Problema omului în filisofie și economie: aspecte metodologice, epistemologice și axiologice. Culegere de articole științifice*. Chișinău: Editura ASEM, 2013, p. 83-92. (0,5 c.a.). ISBN 978-9975-75-644-0

30) *Советская «перестройка» глазами молдавских президентов*. В: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2012, nr. 3 (LVIII), p. 162-171. (0,5 c.a.). ISSN 1812-2566

31) *Толерантность как ценность политического диалога*. В: «Ценностное измерение политической деятельности». Сборник научных работ Всеукраинской научно-практической конференции. Херсон: ХНТУ, 2012, с. 107-111. (0,4 c.a.) ISBN 978-966-2660-54-8

32) *Bulgaria: Relations with Moldova under Influence of the Bulgarian Diaspora*. In: *Moldova: Arena of International Influences*. SUA: Lexington Books, 2012, p. 16-27. (0,6 c.a.). ISBN-13: 978-0739173916

- 33) *Слабость гражданских институтов – основа произвола властей*. В: „Republica Moldova – stat capturat”: Culegere de articole științifico-practice. Chișinău: Metrompaș, 2012, p.83-88. (0,3 с.а.). ISBN 978-9975-4165-9-7
- 34) *Воспитание толерантности и межкультурного общения как основа развития молдавского общества*. В: Материалы научно-практической конференции «Добрососедство». Москва, 2011. (0,5 с.а.). <http://www.dobrososedstvo.org/dialog-civilizacii/vospitanie-tolerantnosti-i-mezhkulturnogo-obshheniya-kak-osnova-razvitiya-moldavskogo-obshhestva.html>
- 35) *Rolul organismelor internaționale în soluționarea conflictelor politice regionale din Republica Moldova*. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. Chișinău: Editura AȘM, 2011, nr. III, p. 83-91. (0,5 с.а.). ISSN 1857-2294
- 36) *Становление партийной системы Республики Молдова: Гражданское измерение*. И: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2011, nr. 4 (LIV), p. 97-108. (0,6 с.а.). ISSN 1812-2566
- 37) *Толерантность как испытание молдавского общества на пути европейской интеграции*. И: Moldoscopie” (Probleme de analiză politică), 2011, nr. 2 (LIII), p. 162-171. (0,5 с.а.). ISSN 1812-2566
- 38) *”Power players” within the System of Political Relations in the Post-Soviet Space (the Case of Transnistria)*. In: Relații Internaționale și Studii Europene: Analele Universității din Oradea. Oradea: Editura Universității din Oradea, 2010, p. 147-154. (0,6 с.а.). ISSN 2067-1253
- 39) *Societatea civilă în soluționarea conflictelor regionale din Republica Moldova*. În: Științe politice, Relații Internaționale și Studii de Securitate. Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu (Romania), 2010, vol. 1, p. 91-96. (0,5 с.а.). ISBN 978-606-12-0166-2,
- 40) *Политические учения – теоретико-методологическая основа современной политической науки*. В: Политология: Учебник по специальности «Международные отношения»: в 2-х томах. Том 1. / Координаторы В.Мошняга, Г.Руснак, В.Сакович, В.Сака. Кишинев: CEP USM, 2008, с. 27-41. (0,5 с.а.). ISBN 978-9975-70-695-7
- 41) *Конфликты на региональном уровне: из практики разрешения в Республике Молдова*. В: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). 2007, nr. 3 (XXXVIII), p. 127-139. (0,6 с.а.). ISSN 1812-2566
- 42) *Rolul arbitrilor în sistemul relațiilor politice de conflict și de consens în spațiul post-sovietic: cazul Transnistriei*. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2006, nr. 3 (XXXIV), p. 97-108. (0,7 с.а.). ISSN 1812-2566
- 43) *Динамика развития переговорного процесса по урегулированию приднестровского конфликта: анализ документов 1992-2002 гг*. В: Moldoscopie (Probleme de analiză politică). 2006, nr. 2 (XXXIII), p.120-132. (0,7 с.а.). ISSN 1812-2566
- 44) *Влияние европейского вектора на развитие политических процессов в Республике Молдова*. В: Materialele Conferinței științifico-practice. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2006, p. 174-178. (0,3 с.а.).
- 45) *Построение государственных отношений в Молдове: тенденции и перспективы*. В: Materialele Conferinței internaționale „Cooperare regională și integrare europeană a Republicii Moldova, Ucrainei și României”. Chișinău: CE USM, 2006, p. 189-196 (0,4 с.а.).
- 46) *Sistemul pentagonal – iluzie sau colaborare constructivă*. În: Conferința anuală științifică studentescă. Chișinău: CE USM, 2004, p. 6. (0,1 с.а.).
- 47) *Внешиеполитические приоритеты Республики Молдова и Республики Беларусь: сравнительный анализ*. В: Материалы международной научно-практической конференции «Беларусь – Молдова: взгляд молодежи в третье тысячелетие». Кишинев: CE USM, 2004, с. 157-161. (0,4 с.а.).

Adnotare

Țveatcov Nicolai. *Aspecte sociopolitice de constituire și dezvoltare a societății civile din Republica Moldova: dimensiunile instituțională și umană*.

Teză de doctor habilitat în științe politice. Chișinău, 2019

Structura tezei cuprinde: introducere, cinci capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 313 titluri, 3 anexe, 250 pagini de text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 47 de lucrări științifice, inclusiv 5 monografii și 42 de articole publicate în culegeri și reviste de specialitate din Republica Moldova și de peste hotare.

Cuvinte-cheie: societate civilă, decizie politică, condiții de constituire a societății civile, instituții civile, cultură civică, conștiință civică, autonomie, consens, modernizare, elite regionale.

Domeniul de studiu. Științe politice, sociologia politică, studii etnogeopolitologice.

Scopul și obiectivele lucrării. Scopul cercetării constă în identificarea și analiza aspectelor sociopolitice fundamentale în vederea formulării unei concepții proprii cu privire la formarea și dezvoltarea societății civile în Republica Moldova prin prisma dimensiunii instituționale și a celei umane. Atingerea acestui scop ține de realizarea următoarelor *obiective*: perfecționarea cadrului metodologic în cercetarea fenomenului „societatea civilă” pe baza experienței mondiale, dar și a celei autohtone; cercetarea aspectelor valorice de formare a conștiinței civice a societății moldovenești; cercetarea momentelor-cheie care au influențat formarea societății civile în condițiile dezvoltării postsovietice; cercetarea impactului tendințelor migraționiste asupra formării unei societăți civile echilibrate în Republica Moldova, determinarea factorilor de bază care influențează dezvoltarea Republicii Moldova.

Noutatea și originalitatea științifică rezidă în încercarea de a generaliza experiența cercetătorilor străini și autohtoni, fiind conturate observațiile autorului cu privire la procesele politice și civile din Republica Moldova, formulând propria viziune referitoare la eficiența funcționării instituțiilor sociale și politice. Studiul efectuat este realizat și în baza rezultatelor sondajelor de opinie întreprinse de autor pe parcursul a zece ani în Republica Moldova, inclusiv în raioanele de Est ale țării, astfel încât elaborarea metodologiei cercetărilor sociologice (trei la număr), pregătirea chestionarelor, prelucrarea rezultatelor obținute, precum și interpretarea lor au confirmat una dintre ipotezele de lucru, și anume – societatea civilă este adânc divizată după criteriul integraționist.

Rezultatele principal noi obținute în urma realizării investigațiilor au contribuit la crearea în Republica Moldova a unei direcții științifice noi în domeniul științelor politice – *studii civilistologice*. Caracterul inovator și original al rezultatelor științifice constă în: modul de abordare a subiectului investigat prin identificarea și elucidarea tridimensionalei „*factor etnic – factor teritorial – factor social-politic*”, astfel literatura politologică autohtonă fiind completată cu un demers științific original.

Semnificația teoretică. A fost analizată într-o nouă manieră operațional-aplicativă relația sistem politic – societatea civilă în contextul democratizării societății Republicii Moldova.

Valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele obținute prezintă interes pentru oamenii de știință, cercetători, experți în științe politice, sociologie și în alte științe sociale implicați în studierea fenomenului „societatea civilă” și a specificului său în Republica Moldova.

Implementarea rezultatelor științifice. Acestea pot fi de real folos la: elaborarea unor note analitice și informative cu privire la unele subiecte politice și politologice de actualitate; predarea cursurilor academice cu tematică respectivă. Elaborarea de rapoarte și comunicări științifice axate pe subiecte de actualitate abordate la diverse foruri științifice naționale și internaționale.

Аннотация

Цвятков Николай. Социополитические аспекты становления и развития гражданского общества в Республике Молдова: институциональное и человеческое измерение.

Диссертация на соискание ученой степени доктора хабилитата политических наук. Кишинёв, 2019.

Структура диссертации: введение, пять глав, общие выводы и рекомендации, библиография из 313 источников, 3 приложения, 250 страниц основного текста. Результаты исследования изложены в 47 опубликованных научных трудах, включая 5 монографий и 42 статьи, в различных научных изданиях национального и международного уровня.

Ключевые слова: гражданское общество, политическое решение, условия становления гражданского общества, гражданские институты, гражданская культура, гражданственность, автономия, консенсус, модернизация, региональные элиты.

Область исследования: политическая теория, политическая социология, граждановедческие исследования.

Цель и задачи диссертации. *Цель исследования* – выявление и комплексный анализ основных социально-политических аспектов формирования и развития гражданского общества в Республике Молдова в их человеческом и институциональном измерении для формирования авторского видения данной проблематики. Основные задачи данного исследования: совершенствование методологической базы изучения феномена гражданского общества на основе анализа мирового и отечественного опыта; изучение аспектов формирования гражданского самосознания; изучение основных моментов, влияющих на формирование молдавского гражданского общества в условиях постсоветского развития; изучение влияния миграционных процессов на формирование устойчивого гражданского общества; определение и анализ основных факторов, влияющих на развитие Республики Молдова на современном этапе.

Научная новизна и оригинальность работы состоит в обобщении опыта международных и национальных экспертов, а также собственного опыта автора, в изучении политических и гражданских процессов; в предложении авторского видения относительно эффективности политических и социальных институтов общества и государства. Диссертация основана, в том числе, на исследованиях общественного мнения, проводимых автором на протяжении 10 лет на всей территории Республики Молдова, включая Приднестровье, для реализации которых были разработаны специфические методики опроса (всего три), анкеты и прочий инструментарий. Данные исследования подтвердили одну из рабочих гипотез – *гражданское общество глубоко разделено по интеграционистскому принципу.*

Принципиально новые результаты, полученные в ходе проводимых исследований, способствовали созданию в Республике Молдова нового научного направления – *граждановедческих исследований.* Оригинальность научных результатов состоит в триедином авторском подходе к изучаемому феномену: *этнический фактор – территориальный фактор – социально-политический фактор,* что и представлено в опубликованных автором монографиях.

Теоретическая и практическая значимость работы. Полученные результаты представляют интерес для исследователей и экспертов в области политических наук, изучающих феномен гражданского общества и его специфику в Республике Молдова.

Применение научных результатов. Результаты исследований были представлены в аналитических трудах на конференциях национального и международного уровня, были использованы при чтении академических курсов; опубликованы в научных трудах.

Annotation

Tsveatcov Nicolai. *“The socio-political aspects of the formation and development of civil society in the Republic of Moldova: institutional and human dimension”.*
Theses for doctor-habilitat in Political Science. Chisinau, 2019.

Structure of thesis: introduction, three chapters, conclusions and recommendations, bibliography of 313 appointments, 3 annexes, 250 pages of main text. The results are published in 47 scientific papers, including 5 monographs and 42 articles published in collections and magazines in Moldova and abroad.

Keywords: civil society, political decision, conditions of formation of a civil society, civil institutions, civil culture, civil consciousness, autonomy, consensus, modernization, regional elite.

Field of study. Political theory, political sociology, etnogeopolitological studies.

Goals and objectives. The purpose of research is to identify and analyze the socio-political rights in order to substantiate an own concept of forming and development of civil society in Moldova in terms of institutional and human dimension. Achieving this aim is to realize the following objectives: improving the methodology in researching the phenomenon "civil society" based on the global and local experience; research into the value of civic awareness training of Moldovan society; research key moments that influenced the formation of civil society with the development postsovetice; analyzing the impact of migration patterns on the formation of a balanced civil society, determining basic factors that influence the development of contemporary Moldova.

Scientific novelty and originality. Scientific novelty lies in trying to generalize the experience of local and foreign researchers, and its own observations on civil and political processes in Moldova, proposing my own vision on the efficiency of social and political institutions. The study is conducted and under polls taken by the author over ten years in the Republic of Moldova, including in the eastern regions of the country, so developing the methodology of sociological research (three in number), preparation of questionnaires, the processing results, and their interpretation, which finally confirmed one of our working assumptions - namely civil society is deeply divided on the criterion of integration.

Fundamentally new results obtained from carrying out investigations helped create in Moldova a new scientific directions in political science - *civics studies* obtained from carrying out investigations. Innovativeness and original scientific results lie in the approach to the subject investigated by identifying and elucidating the three-dimensional direction: ethnic factor - territorial factor - socio-political factor reflected in a monography that specialized in this theme in domestic political science literature.

Theoretical value. Value of the work is a scientific approach that allowed us to look in a new way the relationship applied in operational-political system - that society civil democratic society in the context of Moldova.

The applicative value of the work. The results are of interest to scientists, researchers, experts in political science, sociology and other social sciences involved in the study of the phenomenon of "civil society" and its specificity in Moldova.

Implementation of the scientific results: the development of analytical and informative notes on some topical political issues and political science; teaching courses themed academic question; scientific publication, including monographs; participation reports and scientific papers on topical issues in various national and international scientific forums.

Nicolai ȚVEATCOV

**Aspecte sociopolitice de constituire și evoluție
a societății civile din Republica Moldova:
dimensiunile instituțională și umană**

Autoreferatul tezei de doctor habilitat în științe politice

**Specialitatea 561.01 – Teoria, metodologia politologiei;
instituții și procese politice**

Bun de tipar _____ Formatul 60*84 ^{1/16}

Coli de tipar 2,6   Coli editoriale 3,0

Comanda _____ Tirajul 100 ex.

**Centrul Editoarial-Poligrafic al USM
Str. A. Mateevici, 60. Chișinău. MD-2009**